MUUSIKA-LEHT

1932

VEEBRUAR

Nr. 2

TELLIGE KOHE 1932. a. MUUSIKALEHT!

Muusikaleht

Pää- ja vastutav toimetaja **Riho Päts**

Toimetus: **Leenart Neuman, Riho Päts** ja **Tuudur Vettik**

KAASTÖÖLISED:

TALLINNAS: prof. J. Aavik, E. Aav, R. Kangro-Pool, prof. A. Kapp, H. Kompus, A. Krull, R. Kull, prof. A. Lemba, prof. T. Lemba, M. Lüdig, V. Nerep, H. Prants, R. Päts, M. Saar, E. Säving, prof. J. Tamm, J. Vaks, T. Vettik, E. Võrk j. t.

TARTUS: H. Eller, J. Kraut, K. Leichter, L. Neuman, prof. dr. med. A. Rammul, prof. dr. phil. A. Saareste, dr. med. E. Saareste, J. Simm j. t.

TEISTES KODUMAA LINNADES: Joos. Aavik (Kuresaare), F. Klement (Valga), V. Krull (Pärnu), P. Laja (Pärnu), E. Mesiäinen (Rakvere), H. Rossman (Viljandi), K. Tovike (Tõrva), K. Veeber (Türi), J. Välbe (Narva), J. Zeiger (Paide) j. t.

VÄLISMAAL: prof. H. Klemetti, prof. dr. J. Krohn, prof. S. Palmgren, mag. M. Turunen (Helsingi), S. Ranta (Viiburi), V. Siukonen (Sortavala), A. Ebel (Berliin), G. Krause (Varssav, Pariis, Milaano j. t.), B. Lamey (Riia), prof. A. Cmiral (Praha).

Muusikalehe 1932. a. tellimishind:

E. Lauljate Liidu liikmeile — aastas . . . . . 2 kr. — s.
Teistele . . . . . 2 kr. 25 s.
Välismaale . . . . . 4 kr. 50 s.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Muusikalehe väljaandja: **E. Lauljate Liit.**
Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Lai t. 12. Telefon 431-82.

SISUKORD:

Moodne muusikamõistmine — Igor Stravinsky — Pariis
Artur Nikiš — Erich Kleiber — Berliin
A. Vedro' ooper „Kaupo" — J. P.
Z. Kodály „Háry János'e seiklused" — Lavamäng neljas pildis, eel- ja järelmänguga — R. Päts
F. Liszt'i senitundmatuid helliteoseid — G. Krause — Danzig
Kaugedirigeerimine — K. Anton
Esimesel X üldlaulupeo eelharjutusel — L. Neuman
Helitöid pasunakooridele — V. Jakobson
Arvustusi
Mitmesugust
Lõbusaid lugusid
Pilte, illustratsioone

Järgmine „Muusikaleht" ilmub märtsis, aprillis — Läti muusika erinumber

IX AASTAKÄIK NR. 2 — 1932

muusikaleht

MOODNE MUUSIKAMÕISTMINE

IGOR STRAVINSKY — Pariis

Igor Stravinsky

Iseloomulik meie nüüdisaja kunstile on üliküllus lööksõnust, millega tähistatakse mitmekesisemaid nähteid ja stiiliprintsiipe. Seejuures aga jääb silmapaari vahele, et kõik need lööksõnad, nii vaimukalt kui nad kõlaksidki, vaevalt võivad omada püsivat väärtust, sest leida õigeid nimetusi ühele praegusaja kunstisuunale on alles tuleviku-muusikaajaloolaste ja -kriitikute töö. Vanad greeklased ei teadnud, et nad olid „klassikud", ka romantilise kooli esindajad nimetasid endid vaevalt „romantikuiks". Siiski lööksõnad on mugavad — ka kui nende taga ei peitu mingit sügavamat mõtet. Viimasel ajal oleme näind uut asjalisust, uut klassitsismi ja lõppeks isegi uut südamlikkust. Mis puutub minusse, siis oma loomingus ma ei tunne end kuidagi mingi kindla kooli või suuna esindajana. Pole ma rajand ühtki suunda, ei tahagi seda teha. Minu loomingut läbistab punase niidina üks väga kindel joon. Kui kinnitatakse, et ma oma ooper-oratooriumis „Oedipus Rex" Händel'i klassikalise oratooriumi vormi juurde olen tagasi pöördund, siis tahaksin tähendada, et ma oma kunstis ealeski ühe vana vormi juurde tagasi ei pöördu, vaid püüan ikka sammuda edasi. Kes oskab kuulata, leiab peagi, et „Tulilinnust" kuni mu viimse teoseni viib ainuke tee. Ladina keel, milles kirjutatud „Oedipuse" tekstiraamat, ei tähenda veel n.-n. „klassitsistlikku" tendentsi. Valisin omal-ajal ladina keele vaid seepärast, et ta on n.-ö. universaal-keel, ühtlasi katoliku kiriku keel, idioom, milles parimini saab väljendada säärast õilsust, nagu seda Oedipuses nii rohkesti leidub. Minu põhivaade on *vastandiks* üldtuntud muusikadraama teooriale, — sellele, mis kehastub Richard Wagner'i teoseis. *Muusikadraamas* peab tegevus saama muusikaks. *Minu* joon seevastu on — *muusikat tegevuseks lasta saada.* Kui n.-n. romantiline muusika on sündind tundmusist ja fantaasiast, siis minule peab muusika teatud määral pakkuma muusikalise tõsiasja pildistust. Mitte tundmuslik-

kus, vaid liikuvus ja rütm näivad mulle esinõudeina muusikalises loomingus. Ilma et romantilise muusika vastu tahaksin teha propagandat, võin öelda, et ma mingil tingimusel ei tunne romantiliselt ning seda n.-n. romantikat kui kunstis nii ka elus pean lõpetatuks. Kes võiks veel tänapäeval, spordi-, kuulmatuseni arenend liikumisvahendite ja tehnilise täiuslikkuse ajajärgul kõigil aladel jääda sentimentaalseks või romantiliseks? Ometi kuidagi ei tohiks sel kombel alahinnata romantilisi musterteoseid. Surnud meistreist armastan minagi Weber'it, keda üldiselt peetakse saksa romantilise muusika isaks. Ma ei imetle aga Weber'i juures ta spetsiifilist romantilist nooti, vaid ta säravat muusikalist tehnikat ja eel kõike temaaegset täitsa uut orkestri väljendusvõimet, mis avastas instrumenteerimiskunstile tollal-aimamata võimalusi. Et armastan Bach'i ja Mozart'i, on endastmõistetav. Vene muusikas hindan ma Venemaal kahjuks liig vähe tuntud meistrit — Glinka't — ja, mis vahest ehk natuke kõlab võõrastavalt — Čaikovski't, keda ju ka on tembeldatud sentimentaalseks romantikuks. Aga sellegi meistri juures on imetlusväärt ta puhtmuusikaline vorm. Tema mälestuseks olen komponeerind ühe balleti. Seevastu aga maailmakuulsaks saand Mussorgski mulle isiklikult näib kuidagi võõrana ja nimelt seetõttu, et ta dramaatilist tegevust muusikas tahtis kehastada. Nii väga kui hindan Verdi't ta hiilgeperioodil, millal ta komponeeris võrdlematuid itaalia oopereid, ei ole ma ta viimaste muusikadramaatiliste ooperiteostega — „Othello" ja „Falstaff" — sugugi ühel nõul.

Minu eitavust tolle n.-n. tundmuslikkuse suhtes märgistab ka nõue, mille säen dirigentidele oma teoste esitamisel. Dirigent, kes dirigeerib „tundmuslikult", s. t. tahtlikult paisutab tempot, kujutleb endale väljendada võivat komponisti tundeid, mis see pannud nootidesse, need aga on mõistetud komponistist siiski hoopis teisiti, kui interpreteeritakse. Sageli on tsiteeritud mu väljendust kellamehest ideaalse dirigendina. Mees, kes nööriga Londoni St. Pauli kiriku kellamängu paneb liikuma, ei tea, mis toimub nööri teises otsas. Ta ei või ka mõjutada kellade kõla ega rütmi. See muusika elab kellades ega sünnitata mehe tundeist. Seepärast näib mulle kellamees ideaalse dirigendi prototüübina, kes pole olenev oma närvidest. Nii oli mul ka mõnda aega kavatsus oma kantaadis „Noces" (Pulmad) asendada neli klaverit nelja pianoolaga ja nimelt seepärast, et see tehniline instrument omab muusikalist täpsust ega mõjustu ühestki närvikunstnikust.

Rahvusvahelise moodsa muusika seltsi selleaastased muusikapidustused on Viinis

Selleaastaste Viini moodsa muusika pidustuste kava on järgmine:

16. juunil: Orkestrikontsert: Beck „Vorspiel zu Innominante", Lopatnikov — klaverikontsert, Schönberg — valguspildimuusika, Ponc — Eelmäng ühele vana-greeka tragöödiale ¼-tooni süsteemis, Haba — viiulikontsert, Jellinek — puhkpillidesümfoonia.

17. juunil: I kammermuusikakontsert: Malipièro — keelpillide kvartett, Finke — flöödisonaat. Leigh — violasonaat, Schloss — klaverisonaat, Vojtovicz — lastekoorid, Mandic — puhkpillide-kvintett.

20. juunil: 2. kammermuusika kontsert: Bliss — oboekvintett, Reiner — klaverisonaat, Rieti — serenaad viiulile ja 11-le instrumendile, Spinner — keelpillidetrio, Francais — Bagatelle keelpillide-kvartetile ja klaverile, Harsanyi — nonett.

21. juuni: kammerorkestri-kontsert: Erdmann: „Ständchen" orkestrile, Gerhard — rahvalaulud Kataloonias. Hannenheim — klaverikontsert, Krenek — Läbi öö.

EESTI RAHVUS-RAAMATUKOGU AR
Ar 932 P
Muusikaleht

ARTHUR NIKIŠ

SUURE DIRIGENDI 10. SURMAPÄEVAKS 23. JAANUARIL 1932

Ülemmuusikadirektor ERICH KLEIBER — Berliin

Berliini Riigiooperi esimene dirigent saadab meile kasutada suure meistri mälestuseks need read.

Arthur Nikiš

See oli suurim õnnejuhus mu elus, kui Arthur Nikiš tuli sõjaaastail mõningaile ooperi- ja kontsertkülaskäigele Darmstadti, kus tollal tegutsesin kolmanda kapellmeistrina.

Nikiš juhatas „Tristani" orkestriproovi — minule kunstiline elamus, mida ei unusta ealeski. Vaid väheseid päältkuulajaid istus pimedas saalis. Isolde-lauljanna polnud veel ilmund ja Nikiš mängis „Armusurma" üksi orkestriga. Ning orkester oli korraga kui ümber muudetud. Kuidas ta ainsa orkestriprooviga saavutas ekstaasi ja kirglikkust ning kõlailu esile nõidus, jäi mulle ja kõigile kuulajaile arusaamatuks. Ikka kõlasid partituurid tema juhatusel nii, nagu seda endale vaid üksikus töötoas intensiivseima stuudiumi juures võib unistada. Peagu saladuslik oli ta vägev „crescendo"; sääl, kus teised kahe käega pidid võimlema, tõstis Nikiš aeglaselt vaid pahema käe ja orkester tormitses kui meri. Aga kunagi ei mattund lauluhääled — eriline kunst, mida hiljem samas täiuses leidsin vaid Richard Strauss'i juures. Pärast proovi läksid intendant dr. Eger ja rida vanemaid ning nooremaid kapellmeistreid, kes kõigist naaberlinnadest olid sõitnud kokku, Nikiš'iga „Traube" hotelli. Ka mind võeti kaasa; istusin laua kaugemas otsas kui noorim ja viimane ega võind midagi süüa! Esiteks seepärast, et ma, alles mõjutatud Nikiš'i kapellmeisterlikest ilmutisist, neelsin iga sõna, mis ta rääkis, ja teiseks seepärast, et mu kogu varandus koosnes vaid 70 pennist. Selle eest võis mulle uhke „Traube" restorani söögikaart pakkuda kõige rohkem kaks sardiini ühe väikese leivakesega. Tellisingi siis need endale viisakuse pärast. Teised härrad sõid oma seisusele ja rahakotile vastavalt, nooblimalt. Kui siis Nikiš lõppeks elegantselt tõusis ja sõnas: „Härrad olid endastmõistetavalt kõik mu külalised", libises mult kaunis val-

justi: „Teadnuksin seda, söönuksin midagi muud!“ Kõik naersid, kõige rohkem aga Nikiš, kes seda lugu, nagu ta hiljem mulle ütles, sageli eduga oli jutustand.

Teisel päeval pärast Tristani-etendust, mis kujunes tervele Darmstadtile unustamatuks õhtuks, julgesin minna „Traube“ hotelli kavatsusega, meistrile tänumeeles avaldada imetlust meie noorimailt muusikuilt, kes me teda esmakordselt võisime kuulda. Ei saand aga õieti sõnagi suust. Nikiš, kes märkas mu sügavat liigutust, oli lõpmatu lahke ja küsitles, mida lähemal ajal dirigeerin. Ütlesin: „Ah Jumal, härra professor, pean olema esimene, kes homme siin teie järel julgeb dirigeerida ja seejuures veel „Trompeter von Säckingen'i“. — „Jaa, kas teate ka, et see on mulle pühendatud?“ — See lohutas mind natukegi, aga esmakordselt elus polnud mul lusti kasutada sel õhtul dirigendi-pulti, mil see mees hiljuti oli „võlund“.

Oivalisele Tristani-etendusele järgnes nüüd Nikiš'i juhatusel rida oopereid ja kontserte, ning siis istusime kõik proovidel ja otse imesime endasse seda, mis too suurepärane, ületamatu muusik andis orkestrile ja lauljaile. Ja haruldane: austus ja imetlus Nikiš'ile kasvab aast-aastalt, mida rohkem oma elukutses süvenen. Mõningad kohad „Tristanist“, „Tannhäuserist“ või „Carmenist“ on mul kõlaliselt niivõrd kõrvus, et neid kunagi Nikiš'ile mõtlemata ei saa juhatada. Ta ikka ühesugune armastusväärsus ja eel kõike isalik sõprus, mida ta mulle, kobajale algajale, osutas, on mulle andnud ikka uut julgust mu teel. Kui ma 1919. a. sain esimeseks kapellmeistriks Barmeni ja hiljem Düsseldorffi, saabus mulle liigutav õnnitluskiri, mis praegu kuulub mu väärtuslikemate mälestiste hulka. Pääle seda pole mul enam juhust olnud Nikiš'i kuulda, sest reisuks Berliini või Leipzigi puudus mul hooajal aeg. Ja kui siis kümne aasta eest ühel kurval jaanuari-hommikul jõudis Düsseldorfi teade Nikiš'i surmast, istusid proovitoas esimene kapellmeister ja ta kooridirektor ja nutsid kui väikesed lapsed. Aga need mõlemad ei olnud kindlasti ainukesed muusikud, kes sel päeval samuti tundsid.

Olgem rõõmsad ja õnnelikud, et ta meil oli, ent ärgem unustagem, et üks teine selle sajandi suur dirigent-geenius — Arturo Toscanini — õnneks veel viibib meie keskel ja loodetavasti veel kaua juhatab meid ja õpetab.

Et Arthur Nikiš'i ealeski ei unustata, selle eest hoolitsevad kõik orkestrimuusikud, kes kunagi ta juhatusel on musitseerind. Kas Kopenhaagenis, Buenos-Airesis, New-Yorgis või Peterburgis — ikka säravad muusikute silmad, kui kuulevad ta nime.

Armas meister Arthur Nikiš, Sa ei vaja kivist mälestussammast: Sa omad kauneima mälestussamba kõigi maailma orkestrimuusikute südames!

Saksa ooperiettekannete statistikat

Wilhelm Altmann'i koostatud ooperistatistika järele, mis toodud saksa muusikaeriajakirjas „Zeitschrift f. Musik“ nr. 11, on hooajal 1930/31 ooperiettekannete resultaat saksa lavadel järgmiselt kujunend: kõige rohkem mängitud autoriks on Wagner — 1476 korda, siis Verdi — 1363 korda, ja edasi Puccini 985, Lortzing 941, Mozart 907, R. Strauss 401, kõik teised autorid alla 400 korra. Oopereist suurima ettekannete arvu osaliseks on olnud Carmen — 407 korda, Tannhäuser — 301, Nõidkütt — 295, Lohengrin 279, Võluvile — 277, Cavalleria rusticana 264, Bajazzo — 255, Trubaduur — 251, Madame Butterfly — 245, Hoffmanni lood 242, Lendav hollandlane — 241, Madalik — 240, Bohème — 230, Nürnbergi laulumeistrid 205, Tosca — 202.

ADO VEDRO' OOPER „KAUPO"

J. P.

Ado Vedro ooperi „Kaupo" sisu on võetud kaugest minevikust (liivlaste heitlusest sissetungivate sakslastega, mis teatavasti lõppes kurvalt: aastasadu juba kestnud iseseisvuse kaotamisega).

Ka eestlased võtavad osa liivlaste võitlusist rüütlitega. Kuna sakslased enne kõike tungisid liivlaste pääle, hõimu kallale (millest praegu järel vaid riismed Lätis), siis tegevuse algus lähtub siit ja kestab ka siin: Toreido maalinnas,

A. Vedro oma töölaua juures

Üksküla lossis jne. — Teise sõnaga: Düüna jõe keskjooksul, liivlaste tolleaegsel asumisalal, Läti praeguses südames. Seda märgib ka päälkiri, sest Kaupo oli liivlaste vanem, Lembitu kaasaegne, kes läks üle sakslaste poole (kuid ühes lahingus langeb eestlaste käe läbi hiljem, milleni aga kõneldavas ooperis ei jõuta, kuid millist kokupuudet siin lõpus ometigi valmistatakse ette).

Teatavasti Kaupo sakslasist saadetuna läks Rooma 1203. aastal. Seega ooperi tegevusaeg areneb XII sajandi lõpul ja XIII sajandi alul. Viimase sündmusega, Kaupo Rooma-minekuga, ooper ka lõpeb.

Ooperi autorid (teksti ja muusika) algavad liivi vanemate nõupidami-

sega Toreido linnas hiies, Kaupo kodu lähedal, kuna mõõgavennad tungivad pääle. Sellest nõupidamisest võtab osa eestlaste poolt saadikuna ka Lembit.

Ooperi lõpus — Kaupo ja Lembit lahkuvad vihavaenlastena, kuna esimene on läind ristiusku. Siin tõotatakse kohtamist oma rahva äraandjaga.

Ooper on neljas vaatuses ja kuues pildis. Avamängud teksti ees on programmilised, sissejuhatavad, järgnevat tegevust aimata-laskvad. Pääavamäng on sisuga: „Vaprad isade vaimud, elasite rahus, olid teil jumalad. Aga tulid vaenlased. . .“

Muusikas tundub seepääle rahutust. Vägev hüüd kuuldub üle maa. Kogunevad liivi vanemad, arutavad, kuidas kaitsta kodu. Lembit eestlaste esindajana pakub abi liivlasile, kuna võõraste mõõk hävitab maad ja rist rõhub rahvast. Nõupidamise ajal saab teatavaks, et Lennevardi maalinn on langend. Otsustatakse otsekohe anda vastulöök vaenlasele. Rahva vaimustust juhib Kaupo, kes Lembituga vahetab mõõgad vennastudes. Esimene vaatus lõpeb sõjaka üldise üleskutsega vaenlase vastu, võitu saavutama.

Teine vaatus algab sümfoonilise lahinguga, milles esialgu kuulda eestlaste lahinguks ettevalmistatud sõjaväge. Tahetakse meelitada sakslased sohu. Kuid eksituse tõttu saabub lahing sääl, kus see polnud kavatsetud. Eestlased taganevad, sakslased võidurõõmutsevad. Eestlaste esinemine on kujutatud puu- ja keelpillide, sakslaste oma vaskpillide, metalli kaudu.

Võitluskohale ilmuvad munk, rühm ristisõitjaid ja piiskop Albert. Tagapool leitakse haavatud liivlane. Selleks osutub Kaupo. Munk tunneb ta ära ega lase teda tappa (liivlased tahtnud ta ohverdada, kuid ta pääsnud eluga). Albert laseb haavatu saata lossi, et ravida teda terveks, ning kavatseb siis Kaupo kaudu jõuda siin sihile — maa valitsejaks. Teise vaatuse esimene pilt lõpeb koori ladinakeelse palvega.

Teise vaatuse teise pildi eelmäng — kujutab lahingvälja pärast lahingut öösel. Kuuldub noktürn leinamarsina. Öösel Leili (Kaupo naine), Maret ja Lembit tulevad otsima Kaupot. Teda ei leita. Leili kurbus ning kaebus on võrdlematud. Lembit, kelle sisemiselt haarand Leili, püüab teda tröstida tagajärjetult.

Kolmas vaatus kujutab tuba Üksküla lossis, kus Kaupo paranend. Teda on hellalt ravind Ursula. Kaupo on muutund kahtlevaks. Endine sõjamees on murdund. Ta südamesse on leidnud Ursula hoolitsus tee.

Alberti suust saab Kaupo teada, et kuna teda pole leitud, on ta kodusse asund teine vanem ja ta naine on läind ühes Lembituga Sakalasse. Kaupo esialgu ei usu seda, siis tunneb end teotatuna. Ursula aga lubab talle kõik: armastuse, truuduse ja õnne.

Kolmanda vaatuse teises pildis Kaupo naine Leili, Maret ja Lembit tulevad vaatama Kaupot. Kuid neid ei lasta Kaupo juurde. Areneb kahekõne Ursula ja Leili vahel, kus selgub, et Ursula peab Kaupot juba omaks. Kaupot nähasoovijad aetakse lihtsalt lossist välja.

Seepääle Albert tunnistab Kaupole, et tahab tema saata Rooma paavsti juurde, kus ta võiks õppida, lubades sääljuures Kaupole liivi valitseja koha. Kaupo heidab siin nõusse.

Neljanda vaatuse eelmäng kujutab kivikangru kasvamist. Sakslaste üle võidumärgiks liivlased loobivad kokku kive. Kui lava avaneb, on juba kangur kõrge. Kangru juures Lembit Leiliga. Lembit tunnistab siin oma armastuse

Leilile. Ka teisi liivlasi on kangru juures, kuna igaüks on kohustatud püha kohusena heitma kivi võidumärgina kangrule. Oodatakse Kaupot, kes minnes Rooma möödub siit. Kaupo piiratakse siia saabudes ümber ja nõutakse rahva kohtu ette. Kaupo seletab siis, et ta pole äraandja, vaid ta toimind ettevaatuses, kuna vaenlane on tark ja võimas. Päälegi lätlased, tundes risti võimu, on rüütlite liitlased.

Teda süüdistatakse nüüd veel valjemini ülejooksmises ning päälegi veel teiste ärameelitamises vaenlase poole. Siis jutustab Kaupo uuesti, kuidas ta üle läind ristiusku. Olnud surmavalt haavatud, talle lausund ülemmunk: „Kui tõotad meie usku mitte tagakiusata, siis Püha Neitsi, imetegija, päästab su elu." Oma hädas siis Kaupo tõotand. Ja sündind ime: ristihaldja päästnud ta surmasuust. Ka hoiatab ta liivlasi: ristirüütleid ei suudeta ajada maalt.

Vanem Ako tahab pista läbi Kaupo, kuid ta tütar Leili heidab enese vahele ja saab surma. Ristisõdijad jõuavad nüüd Kaupot kaitsma. Lembit ulatab mõõga tagasi Kaupole kui vennatapjale, kellega ei taha pidada vendlust. Tõotab aga liivlasile veel kord liitlust ja sõprust ja Kaupole — teisal kohtamist.

Muusikas üldiselt on püütud tujuliselt väljenduda, mitte jääda ühekülgseks. Stiili ei ole püütud pidada akadeemilisena, vaid vabalt voolavana (filosoofilisena).

Kuna ooper on kuulamiseks, nautimiseks. On sihitletud arusaadavust. Harilik kõne on püütud teha muusikaski kõnelaadseks. See pole ei retsitatiiv ega ka viis, vaid viisiline kõne. Mõnes kohas esineb päris kõnelustki teatud lineaarse muusikalise juhtivusega.

Pääasjaliselt on rõhutatud muusikalist sisu, et väljendus oleks võimalikult reaalne. Muusika ooperis loomulikult peab olema ülekaalus.

Kõneldavas ooperis kõne on muusistatud eeldusega, et esiplaanil muusika, mis viidud stiliseeritud reaalsuseni, s. t. kõneluseni.

Ooper võib näida mõnes kohas katkendilisena. Kuid ooper pole ju romansside kogu, vaid tegevus. Sõnad ja tegevus — väljendugu arusaadavaina, et tunduks elu; teise sõnaga: on püütud saavutada elulist muusikalist kõnet. Isegi kui näiteks *a* asemel esineks *ä*, siis muusikagi oleks teine. Kõnemuusikas aga kohis, kus kõne suundub paatosse, tundesse, on esikohal kantileen.

Ansamblid on püütud luua sellised, et nad poleks koorilaulu sarnased ega ka kogu aeg kooskõlavad, vaid et siingi oleks kuulda üksikute kõnet.

Üldiselt aga stiil on võimalikult kontrapunktiline, mitte akadeemilises, vaid viisilises mõttes. Puhtaid akkorde ei taotleta. Isegi akkord tahab olla viis.

Seda lühidalt meie uue ooperi sisust ja muusikast, mis käsitab heroilist, kauget, ent ka kurva ajajärgu algust meie ja liivi ajaloos. Õige kurba saatust on pidand jagama liivlased. Kunagine võimas hõim, eestlaste naaber — on seitsmesaja aasta kestes peagu kui välja surnud või siis lätistund. Ja järelejäänd liivlaste riismed endastmõistetavalt võivad elada endiselt teiste, võõrriigi alamaina. Nagu Kaupo needus lasuks sel hõimul.

KAUGEDIRIGEERIMINE

Ooper orkestrita — kuid orkestrimuusikaga. Uusi teenistusvõimalusi muusikuile

Dipl. ins. K. ANTON

„Rändooper" — see nii tähtis probleem väikelinnadele, ebaõnnestub peagu alati seetõttu, et võimatu on kuude kaupa lasta reisida ühest kohast teise tervel orkestril, s. o. vähemasti kolmekümnel muusikul nende instrumentidega. Juba majanduslikel põhjusil on see võimatu: orkestrantidele peaks säärasel juhul honorari kõrval tasuma ja kindlustama mitte üksi sõidu- ja ülalpidamiskulud, vaid veel nende kaotuse ajas, mida nad oma elukohis viibides näiteks võinuksid kasutada muusikatundide andmiseks, seega kõrvalteenistuseks. Edasi avaldab muusikariistade kauge ja kauaajaline vedamine raudteel neile äärmiselt kahjulikku mõju, eriti talvel. Külma ja soojuse vahetus, mille all instrumentidel tuleb kannatada, ei võimalda esinemisil puhtat häälestust. Päälegi õige vähesed teaatrisaalid, mida tuleb kasutada sääraseil rändooperi võõrusetendusil, omavad soodsad ruumid orkestri paigutamiseks. Veel hullemad on neis akustilised tingimused: kord ei sobi orkestri kõla soovitaval viisil kokku lauljate häältega, samas juhtub, et orkester, eriti puhk- ja löökpillid, kõlavad nii ülikõvasti, et kogu muust muusikast vaevu veel midagi on kuulda.

Tähendab, rändooperi küsimus osutuks seega peagu lahendamatuks. Ta oligi seda seni. Kuid nüüd hiljuti on see probleem lahendatud. Kuna ülaltoodud põhjusil orkestri alatine kaasavedu raskendatud — saadetakse reisule *muusika*. Etenduse kohas, kus leiab aset ooperimäng, areneb lavastamine täpsalt niisama nagu igal reeglipärasel ooperietendusel. Kuid orkestrijuhi ümber seevastu ei koondu mingit orkestrit, vaid ta ees on ainult *„kaugedirigeerimise instrument"*. Oma lihtsaimal kujul võib see olla vana klaver, mida muul ajal kasutatakse tantsumuusikaks. Väga lihtsa toimingu teel tehakse riist vahest minutite jooksul kõlatuks, s. t.: juuresolijad ei kuule ühtki heli, kui tal mängitakse. Seevastu aga kuuleb mikrofon (mis asetseb lähimas kauguses klaverist ja nagu ta tarvitatav ringhäälingus) meie kõrvale mitte enam kuuldavaid, kuid löödavaid klaverikeelte helivõnkeid. Etendust juhtiv dirigent mängib nüüd sel kaugedirigeerimise instrumendil erilise, selleks kirjutatud klaveripartituuri ja selle kõrval veel teatud koondatud helijärke, mis omavad Morse-märkide tähenduse.

Tallinnas — ütleme — istub teatud kellaajal koos, ühises ruumis, orkester; selles ruumis on olemas samuti mikrofon kõvendaja-säädisega. *Kõik muusikud kannavad päätelefone.* Postivalitsus on ühendand Tallinna ja väikelinna vahel kaks telefoniliini. Üht liini kaudu saadab orkestrijuht väikelinnast oma akustilised juhatused orkestrantide päätelefonidesse Tallinnas, teist liini mööda juhitakse viimaste kogumäng Tallinnast väikelinna, ja siin, suurte häälekõvendajate abil, mis asetatud lava kõrvale või selle ette, tehakse muusika kuuldavaks publikule.

Arvurikkad proovid välismaal on juba tõendand, et selline talitusviis on täiesti kindel ja usaldusväärne. Orkestrimuusika edasiandmine suurhäälekõvendajas järgneb täpselt sel momendil, mil orkestrijuht teatud taktikohad „välja kutsub". Samasuguse täpsusega jälgib orkester orkestrijuhi kõiki neid juhatusi, mis kuuluvad kui etenduse nii ka muusikaliste üksikasjade juurde. Sääljuures osutub orkestri kõlavus nii loomutruuks, et kuulajail tekib täieline mulje, nagu oleks kohapääl tegelikult terve orkester. Orkestri kõlatugevus

annab reguleerida soovi järele, vastavalt etendusruumi kõlaoludele.

Samasuguselt võib muusikalisiks ettekandeiks juhtida kaugusest *laulukooregi*, kelle osavõtt tarviline suuris oopereis. Lavale on sel juhul tarvis paigutada ainult mõned statistid, kes teevad koorisse puutuvaid liigutusi või, vähemasti, neid jäljendavad.

On ka tõestund, et muusikud ise leiavad, et *dirigeerimine kõrva kaudu* — seniteostatava jälgimise asemel *silmaga*, pole sugugi tülikas või puudulik. Nad harjuvad väga ruttu säärase juhtimisviisiga, kusjuures nad võivad jälgida oma enda mängu veel täiuslikumalt ulatuva selgusega.

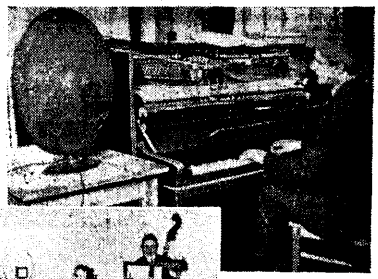

Pilt 2. Orkestrijuhi kaugedirigeerimisaparaadi (vana klaveri) juures „Väikelinnas"

Pilt 1. Osa „Väikelinnasi" dirigeerivast orkestrist Tallinnas

Milline kokkuhoid saavutatakse kaugedirigeerimise läbi, on juba mainitud ülal. Nüüd kerkiks vahest küsimus kaugedirigeerimsiele minevate erikulude kohta. Häälekõvendaja, mikrofonid, päätelefonid ja selleks kuuluvad kõvendusaparaadid maksavad umbes 2000 kuni 3000 krooni. Need on aga ühekordsed kulud. Neile seltsib veel kahe telefoniliini üür mängu kestvusajaks, tähendab: kaheks või kaheks ja pooleks tunniks. Pärast kella 7 õhtut on postipäävalitsus liini tarvitajaile alandand telefonimaksu kahe viiendiku võrra, nii et näiteks 100 km kaugusel Tallinna ja väikelinna vahel kahe liini maksukulu osutuks 54 krooniks, — kahe-ja-poole-tunnilise kasutamise eest kr. 67. Tähendab: kaugelt vähem summa võrreldes ülalkirjeldatud kuludega kaasareisiva orkestriga!

Sel viisil võivad igasugused seltsid ja teaatrid väikelinnades, kus pole orkestrit, sellise soovikorral kohe saada kaugedirigeerimise teel.

Rõõmustav on lõppeks uue toimingu juures näht, et selle läbi ei kannata majanduslikult ükski muusik. Hoopis vastupidi — orkestrid, kel seni vähe tööd, võivad selviisil saada uusi teenistusvõimalusi ja seega peletada eemale nii mõnegi mure, mis eriti viimasel ajal on kujunend teravaks.

Lõbusaid lugusid

Ühel reisul pidi Max Reger hotellis täitma meldimiskaardi. „Kutse" rubriigi juures ta jäi hetkeks mõtlema. Pidi ta kirjutama muusik, helilooja, helikunstnik? Lõppeks ta otsustas ja kirjutas — „akkorditööline".

□

Max Reger juhatas üht õuekontserti. Pärast ettekannet üks aadliprouake, kellele kontsert nähtavasti meeldis, küsis meistrilt mitmesuguseid üksikasju. Eriti huvitas teda fagoti partii, mille kohta uudishimutses: „... Sel kohal, kus puhkpillid annavad nii huvitavaid pressitud toone — öelge, härra Reger, kas teevad nad seda tõesti suuga?" — „Noo, ma loodan seda" suutis Reger vaevu hoida naeru tagasi.

□

Kui Šaljapin kuskil ooperikülaskäiguetendusel avaldas pretensiooni, et talle esimeses vaatuses šampanja asemel anti limonaadi, siis oli direktor kohe nõus seda eksitust loomulikkuse huvides parandama, kuid tingimusel, et laulja lõppvaatuses neelab alla ka ehtsa mürgi.

□

Kui kuulus Rosè-kvartett külastas üht väikest linnakest, esinedes sääl väljamüüdud maja ees, siis kontserdi lõpul linnapää pöördus kunstnikele õige südamliku kõnega, mille lõpetas järgmiselt: „Mu härrad, tänan teid selle haruldase kunstilise naudingu eest ning loodan, et tänane sissetulek arvatavasti võimaldab peagi täiendada teie väikest orkestrit."

ZOLTAN KODÁLY — „HÁRY JÁNOS'E SEIKLUSED"

Lavamäng 4 pildis eel- ja järelmänguga. Universal-Edition. Wien

Ei ükski kunstivorm pole viimaseil aastail vist saand sääraste eksperimentide osaliseks kui ooper. Otse hiiglamoodi ta kallal on katsetatud, järelejätmatult muusikadramaatilisele tegevusele otsitud sobivamat väljendust. Ja kõik need eksperimendid on problemaatilisele natuurile ometi vaevalt pakkund rahuldust. Otsingud kestavad... Aga samal ajal on liig vähe osutatud tähelepanu operetile, mis oma üldise mageda lööklaululise käsitlusega liig ühekülgselt arenedes nüüdisajal ei suuda pakkuda rohkem kui vaid momendilist lõbu, jätmata mingeid sügavamaid elamusi. Pole nende ridade ülesandeks käsitada ooperi või opereti probleemi, siiski üht peab märkima, ja nimelt seda, et operett kui kunstivorm pole kaugeltki arenemisvõimetu, nagu näikse arvatavat, vaid just vastuoksa — ta oma elastsusega võiks pakkuda kui mitte paremaid, siis vähemasti ka mitte halvemaid võimalusi kui ooper, kus ikkagi on *liig* palju tinglikku. Kuid opereti arenemistee on kord juba kaldund kõrvale tollest n.-n. „kõrgest kunstist" ja sellisena, tühisena, ta on püsind kuni viimase ajani vaid ajaviite tingel-tangelina, olgugi et tõsiste kunstiliste kavatsustega sel alal võinuks saata korda rohkesti huvitavat.

Kui nüüd möödund aastal ungari helilooja *Zoltan Kodály*, kes teise ungari nüüdisaja helimeistri Béla *Bartóki* kõrval kogu muusikalises maailmas on tuntud omapärase kujuna, eriti ta huvitava, rapsoodilise muusikastiiliga, esitas oma uusima teose — Béla Paulini' ja Zsolt Harsányi' tekstile kirjutatud operetlikku laadi rahvaliku laulumängu *„Háry János'e seiklused"*, mis pakub kõrgemakvaliteedilist helikunsti ühe ungari „kroonu-onu" võrratu-koomiliste seikluste juurde, — siis vallutas see teos otsemalt mitte ainult Ungari, vaid ka Lääne ooperilavad. Ja helilooja enda poolt selle teose muusikalisist üksiknumbreist koostatud effektne orkestrisüit levis kulutulena kuulsaimate dirigentide kontsertrepertuaaris kui siin- nii säälpool ookeani.

Nüüd oleks aeg meiegi käes. Kui on olnud kurtmist, et äärmiselt raske on leida lavalist tõmbetükki, mis vastaks ühtlasi ka kõigile kunstinõudeile, siis eelnimetatu on neid haruldasi teoseid, milles ühenduvad kõik kunsti- ja publikumenulise lavateose hääd omadused. See on esmajoones üks seniolematu kunstilise väärtusega rahvalik laulumäng ja sellele lisaks parim kassatükkki!

Toogem siin lühikese kokkuvõttena ta sisu.

Lavapilte: eelmäng, neli seikluspilti ja järelmäng.

Eelmäng toimub ungari külakõrtsis. Háry János, vana ungari sõdur, midagi meie „kroonu-onu" taolist, saab jälle mõnusasti hakkama oma järjekordse hooplemisega: terve rea fantastilisi pilte oma olematuist sõdur-vägitegudest ja seiklusist ta manab esile oma topsivendadele.

Järgnevad seiklused, mis lavastatud sarnaseina, nagu seda enesele oskab kujutella vaid Háry János.

I. Galiitsia — Vene piiripunkt. Ühelpool piiri Galiitsia oma kõrvetava palavuse ja õitsvate nurmedega, teispool — Venemaa — lumehangede ja igavese jääga. Galiitsia piirivalvur — husaar — higistab, venelane aga külmetab kasukaski. Piirimaja, mis küll ühine, on venepoolse küljega jääpurikais, aga teispoole — avatud akendega... Piiril arenevad tolliformaalsused. Vene sää-

duseparagraaf on kange: ei pääse keegi üle piiri. Põhjus lihtne — tempel isikutunnistusel ei anna õiget mõõtu välja. Isegi keiser Franz-Josefi tütar ja Napoleoni abikaasa Marie-Luise ei leia armu vene säädusesilma ees. Aga tuleb omapoolsele vahipostile János ja lahendab asja oma keisritütre kasuks lihtsalt: hiiglajõuga tõmbab piirimaja oma riigi piiridesse ja asi nudi! Muidugi armub temasse Marie-Luise otsekohe ja võtab ta enesega kaasa Viini, ülendades teda keisri ihukaitseväelaseks.

II. Viini keisrilossi pargis. Lilled muidugi kui keisrikroonid ja puud puha selgest kullast. Lossi ees kuldpuuris elab riigi kahepääga kotkas, János'e pruut toidab teda kuldkukuruusiga. János on väga lugupeetud ja ta kurss tõuseb veelgi, kui keisrile haiguse vastu on soovitand imestusväärse tervisvahendi. Aga austerlaste ja prantslaste vahel puhkeb sõda ja sinna, kus ju kõigi sangarite õige koht, ruttab János'ki. Just lahingväljale ruttamisel talle hüüab aknalt järele vana keisrinna, et keiser tänutäheks mõjuva arstirohu eest on ülendand János'e ooberstiks.

III. Lahingväljal „Milaano 32-tornilise kindluse ees". János on vahvaim sõdur: notib ihuüksi kõik prantslased maha, isegi Napoleon ta ees langeb hirmust värisedes põlvili. Sinna satub ka Marie-Luise, kes vaimustudes János'e vägilastegudest jalamaid enda Napoleonist lahutab ja János'ega soovib abielluda. János ülendatakse sel puhul mitte vähemaks kui hertsogiks. Aga ta pruut Ilka saab asjast teada... tõttab sinna... Stseenid... j.n.e. j.n.e., kuni üheskoos sõidetakse Viini, et vahekorda keisri juures lahendada.

IV. Viinis, keisrilossis. János'e tuba: voodi, laud, toolid, uksed — kõik kullast. Toitu tuuakse vaid kuldvaagnail, nende all vajub laud longu. Valmistutakse pulmade vastu. János'ele pakutakse keisri tütart poole kuningriigiga. Kuid János sellest ei hooli: tal on oma Ilka, keda igatseb; palub keisrit talle teenete eest kinkida vaid poole sundajast. Siis matkab koduküllа oma armsa Ilka seltsis. Kurva meelega suhtub keisrikoda ta lahkumisele...

Järelmäng. Tuttav külakõrts, aga lauad täitund tühjade pudelite patareidest ja János lõpetab oma jutustise: . . . „ja mis edasi juhtund, te teate. Aga mu jutustus on nii õige kui see, et siin istun!"

Nii see sisuline kondikava, mille üksikmomende iseloomustuseks Zoltan *Kodály*, too omapärasemaid ungari rapsoode, on loond täpselt 30 ümarat muusikalist numbrit, mis oma vaheldusrikkusega igaüks omamoodi pakuvad huvi. Loendagem kas või säärased, kui need vaimukalt iseloomustatud „Vana eit" ja „Juudi perekond" piirimaja juures; siis meeleolukas „Husaari flöödimäng", lõbus „Neidude koor" (à capella) ja suure sisemise soojusega kirjutatud „János'e ja Ilka duett" — need kõik oma paeluva meloodikaga, valitud harmooniaga ja otsekohese ehtsa rahvusstiiliga mõjuvad kuulajasse vahetumalt; peenkunstina märkigem huvitavaid „Viini kellamängu", lastepillilise tehnikaga kirjutatud „Väikese printsi marssi" ja laste „A-B-C koori". Palju koomikat ja drastilist elementi on lahingmuusikas, „Prantslaste sõdurmarsis" ja eriti Napoleoni iseloomustavais palades. Seevastu Ilka laulud sisaldavad otsekohesemaid tundeid, rohkesti õrnust ja südamlikkust. Jõurikas „Sõdurkoor" on huvitavamaid, omapärasemaid numbreid säärases rahvapärases, siiski kõrgeväärtuslikus kunstis üldse. Aga János'e „Tantslaul kooriga", siis „Introduktsioon" ja viimaks „Lõppansambl" — need oma värskuse ja mahlakusega ning särava orkestratsiooniga ja eel kõike eht-ungarliku temperamendirikkusega on väljapaistvaimad saavutised. Kogu muusikat läbistab ungari rahvalaulule iseloomulik elemendistik, kui rütmikas nii meloodikas, mis leidnud Kodály' poolt talle omase isikupärase käsitluse rapsoodilises stiilis ja annab teosele omapärase lokaalse värvingu. Kunstiliselt see muusika esitab kõrgemat kvaliteeti, aga seejuures ta jääb täiesti rahvapäraseks ja haarab kuulaja otsemalt oma võimusesse. Selles ta väärtus ongi. „Háry János" sobiks meie ooperilavale hästi; ta lavastus pääle „Vürst Igori" võiks kujuneda hooaja teiseks muusikaliseks suursündmuseks.

Juhin „Estoonia" teaatrijuhatuse tähelepanu sellele tänapäeva huvitavamale rahvalikule lavateosele! *Riho Päts.*

LISZT'I SENITUNDMATA HELITEOSEID

Viimased ajad on olnud eriti rikkad Franz *Liszt'i* senitundmata kompositsioonide avastusilt. Neist alljärgnevad read.

Varssavi muusikateadlane, kriitik, komponist ja dirigent, rahvusvaheliselt tuntud muusik dr. Matthäus *Glinski* avastas Peterburgis V. Bessel'i muusikaäri arhiivis ühe Liszt'i helindi, mille venekeelne tiitelleht lausub — Romansid Franz Liszt'ilt häälele klaveri saatel: „Pime laulik" — krahv Aleksei Tolstoi' ballaad melodeklamatsioonilise muusikalise saatega. Loomulikult polnud see muusika klaverile. Noodipilt ilmutab selgesti ja täpselt Liszt'i kavatsusi: suur vorm, kindlasti sümfooniline, pidi sellest saama. Mõningais kohis leidub isegi instrumentatsiooni märkeid. Liszt on seda helindit omal ajal aland, siis Bessel'ile kinkind ja hiljem unustand välja töötada. M. Glinski on nüüd, kui aastaid sellest midagi pole kuuldud, selle võtnud oma hooleks ja suurima pieteediga ümber loond üheks tähelepanuväärseks sümfooniliseks teoseks. Olen tutvund selle partituuriga ja näen, kuis Liszt'i stiil on igati alal hoidund, kui vormis nii instrumenteeringus. Uute teemidega seda ei ole koormatud, visandeliselt märgitud ekspositsioon hoolikalt lõpetatud ja muusikaliselt edasi arendatud. Lõppakkordid omavad autentse vormi. Tähelepanuväärne teos!

Kui M. Glinski leidis Liszt'i „Pimeda lauliku", siis Jenö *Hubay'* avastuseks 1931. a. kuulub uus ungari rapsoodia viiulile ja klaverile, või orkestrile. Samuti leiutati Liszt'i kirjad.

Nüüd omakorda rumeenia muusikateadlane *Beu* (ära ütle Boy!) on Weimaris muu seas jälle avastand ühe Liszt'i opuse, millele ta andnud nimeks „Rumeenia rapsoodia", aga mis samahästi võinuks olla ka „Valahhi rapsoodia". See rapsoodia teeb au oma nimele.

Liszt ja Rumeenia: doktoritööks see võiks anda ainet. Muusikateadlasel pole teadmata, et Liszt mõne aja Rumeenias saatis mööda. Ta on Bukarestis kontserteerind ja oma säälviibimisest ja ka rumeenia muusika üle avaldand kirjutisi. Ta kõrv ja ta mälu olid väga vastuvõtlikud rumeenia rahvamotiividele, ning võrdlev muusikateadus juhib tähelepanu sellele, et esimene teem II rapsoodias ja esimene osa IX rapsoodias on läbi ja läbi rumeenia teemid. Imestanult võrdlen ja näen: rumeenia visanditeraamatus on samad meloodiad. Ka Pesti karneval on paiguti rumeenia päritoluga. Üldse püütakse juba (vaata Bartòk) ungari ja rumeenia muusika tundmisse luua korda ja selgust. Aga muidu, mida ungari muusikaks peetud, on sageli rumeenia rahvamuusika.

„Rumeenia rapsoodia", mis arvatavasti pärit 1847. a., on täiesti läbi imbund folkloristikast. Siin leiame rumeenia tantse: vana *Hora* (aeglane talumeeste tants, hiljem aristokraatide poolt üle võetud — saatemängus $^{6}/_{4}$, pääteemis $^{4}/_{4}$). Selle muusikalise osa päälkirjaks on: „Die Hermannstädter", kuna Liszt seda „Horat" Hermannstadtis on kuulnud. See Liszt'i märkus on tüübiline: tavaliselt pole ta kunagi märkind, kus ta kasutatud rahvaviisi on kuulnud. Sellelt „Horalt" on üleminek valahhi meloodiale, millele rapsoodia on üles ehitatudki. Valahhi teem on leidnud kahekordse läbitöötuse. „Batuta" tants kujutab sidet vana-moldani tantsu „Corobease'ga". See tants mõjub enamasti instrumentaalselt: plektrumpilli järeleaimamine klaveril on väga hästi õnnestund. Meeleolult on siin küllaldaselt romantikatki, olgugi et kompositsiooni põhiiseloom on energia. See kompositsioon omab sädelevust, pärlisarmi ja lainetavat hõljuvust. Hiilgav ta on, ja Octavian Beu on selle Liszt'i vaimus täiendand ning seega muusikateadusele osutand väga väärtuslikke teeneid. Olen tundma õppind seda materjali: ta on rabav, ja rohkesti folkloori on jälle sellega avastatud.

See on nüüd populaarseid Liszt'i teoseid. Pianistid, kes muidu Liszt'i ei mängi, tahavad nüüd haarata selle uudisteose järele. Aga *Aurelia Cionca* on kindlustand ettekandeõiguse enesele, ja nii on see õige. A. Cionca, Rumeenia esindus-pianist, omab täiel määral selle rütmi ürgtunnet. Seda peab rumeenialikult interpreteerima, muidu kaotab ta oma ehtsa stiili. Aurelia Cionca, kes Bukarestis selle tehniliselt raske teose tõi esiettekandele, näitas, et ta valitseb stiili täielikult.

Gerhard Krause.

ESIMESEL X ÜLDLAULUPEO EEL-HARJUTUSEL

L. NEUMAN

(Muljeid ja märkusi)

Ei olnud lootused kuigi roosilised, kui öösel vastu 24. jaanuari Tartust sõitsin välja, et järgmisel hommikul *Rakveres* pidada X üldlaulupeo esimene harjutus. Virumaa lauljaist oli *ainukesest* eelproovist, mida nendega enne IX laulupidu sain teha, küll säilind parim mälestus, kuid *ilmastik* ei luband palju loota: mitu päeva vältav sula oli linnainimese arusaamise järele teind peagu läbipääsmatuks maanteed, vähemasti jalakäijale, ja see oligi pääpõhjuseks, mis ei luband loota eelharjutusest suuremat osavõttu. Ei olnud veel küllalt, et väljas oli märg, vagunisse, kus enne proovi lootsin leida natukegi puhkust, oli habemik mitte-eestlane kaassõitja näol endale veel toond kaasa märjukest küll valge, küll kollase näol ja rikkus tublisti teiste sõitjate öörahu. Seda rõõmsam oli üllatus, kui Rakveresse jõudes jalgealune jälle oli kindel ja külmand, ja *saaniga* voorimehe võis autoratastele eelistada. Olkes tuju siingi edasi jutustada toost vahvast voorimehest kui ka pühapäeva varahommikusest sõidust Rakvere uulitsail — kuid „see ei puutu asjasse" võib mulle vahele hüüda mõni sügav-tõsine lugeja ja sügav-hääleline passilaulja, seepärast, olgu siis — asja juurde.

Rõõmsaim üllatus oli hommikul ühes Virumaa Lauljate Liidu esimehe hr. E. Rosenberg'iga rahvamajja jõudes sääl saalitäie lauljaid eest leida. Nii siis — halvad teed ei heiduta meie lauljaid. Asusimegi siis pea Mart Saar'e „Mis sääl kõnnib" kallale. Lhk. 8. *teise rea esimeses taktis* kõndis osa sopraneid natuke valeteed, mida ta tohib käia alles järgmisil lehekülgedel, nimelt laulis osa sopraneid mainitud taktis *do-la-sol-sol*, nagu see päris õige oleks lhk. 9. viimase rea esimeses taktis, kuid lhk. 8. oleks pidand olema *do-sol-mi-sol*. Seda kohta palun siis pidada silmas õppides, ja võrdluseks kohe teised vastavad erinevad taktid (ka lhk. 10. teises ja kolmandas taktis) lasta laulda ning juhtida lauljate tähelepanu sellele *vahele*. Samuti palun jälgida lhk. 11. sopranis teise rea viimast takti, et siin järele ei laulda eelkäiva kahe takti tenori noote.

Rakvere ringkonna eelproovile olgu aga selle laulu kätteõppimise puhul ka siinkohal öeldud „aitäh", sest see oli niivõrd kindel, et võis juba eduga asuda laulu väljatöötamise ja ettekande kallale.

Sellele järgnes Kapi „Palumine". Siin tuli juba natuke „plekke välja võtta" ja isegi peagu igas häälerühmas. Lhk. 29. oli kohe teises akkordis kaks viga — kui *altides* nii *passides*. [Muidugi olid mainitud vead ikka *osa* lauljate juures, kuid nähtavasti kohad, kus kergesti eksitakse.] Kõigepäält laulis osa alte *fa* asemel *fa-diees*, nagu puuduks *bekaar fa* ees. Nähtavasti tahavad nad sopranit, nagu see takt enne seda laulis, täpselt järele aimata oktaav allpool. Kuid tähelepanu: sopranil oli *fis*, aldil aga järgmises taktis *f* ehk *fa bekaar*. Samas akkordis eksisid baritonid noodi *gis*'iga, lauldes nagu ei olekski *dieesi* märki *sol*'il ees olnud. Järgmises taktis jälle nii aldis kui baritonis rohkesti *fis*'e puhta *f*'i asemel! Ja samas reas eelviimases taktis jälle osa alte *fis*'iga *f*'i asemel! Siin jällegi jälgida, et alt mitte eelmise takti sopranit noot-noodi kaupa järele ei aimaks, sest sopran laulab sõnal „isamaa" *g — fis — e*, kuna alt samu sõnu korrates peab laulma *g—f—e*.

Siis lehekülg 30., kohe teine takt: täbar koht aldis! Osa ei taba õieti *gis*'i, ja kui see viimaks käes, lauldakse järgnev *g* ikkagi natuke kõrgemalt. Siin soovitaksin altidega enne pääle hakata otse sõnast „aeg", ja terve lause „aeg, kus läksid taeva, viis me rõõmu ühes ka" — kindlasti ära õppida, piinlikult jälgida noote *gis* ja *g*. Siis *kõik* hääled samal lausel lasta kokku laulda. Kui siin saavutatud puhtus ja eriti altides kindlus, siis minna tagasi ja lasta alte laulda „ei me unusta". Sääljuures jälgida, et selle järele noot *gis* ja järgmine *g* tabatakse õieti ja puhtasti.

Siis tuli viga *teises passis*, nimelt esimese noodiga lhk.. 31. Suurem osa laulis *fis* asemel *e*. Siin võiks osa teist passi lhk. 30. viimases reas sõnas „tarka" ühes esimeste passidega *ülemine fis* laulda ja selle noodi ja *käigu* meeles pidada: on sama noot *fis*, ja sama *käik* eelmisest noodist *c*'st *fis*'ile. Igatahes hoolega jälgida, et *fis* oleks kindel ja puhas; kordamisel tohiks see olla kergem.

Olles kaks mainitud laulu harjutand, said lauljad natuke puhata, ent mitte kõik: härra *E. Rosenberg*'i juhatusel laulis Rakvere koor meile kõigile ette ja kuulsime hääs ettekandes neli laulu, mis samale harjutusele olid üles antud: „Laulupeo laulu", „Lauliku", „Palumise" ja „Pulma laulu".

Siis asusime kõik koos viimaksmainitud laulu juurde. Siin teevad raskusi helitõugude muutmised, seepärast: antagu lhk. 56., keskmises reas *E*-duuris hääled kätte ja harjutatagu see salm viisiga passis *mitu* korda. Korratagu tublisti seda ühtainust salmi, kuni *helitõug* jääb kõrvu. Siis pöördagu lehekülg tagasi ja hakatagu sõnadest „sinisuka" ning katsutagu korduvalt harjutatud *E*-duuri hoida kõrvas ja kindlasti üle minna. Niisama harjutatagu iseseisvalt, hääled kätte andes, ja siis rohkesti korrates *G*-duuris lhk. 57. sõnadel „ilus pulmapilli" ja n. e. Kui seegi juba kindlasti kõrvus, siis tagasi eelkäiva *E*-duuri juurde passiviisiga ja katsutagu *G*-duur hoida meeles ja kõrvus ja kindlasti üle minna.

Veel saime läbi võtta „Laulupeo laulu", „Lauliku", ka Saar'e koraali, ja lasime lauljaid puhata lauldes vaheldamisi meeskooris „Sind surmani" ja naiskooris „Tantsides".

Segakoori tenorid ja passid olid asund mehiselt oma meeskoori ülesandele, ja kooskõla oli päris imposantne, kuid pole siiski midagi parata: naised löövad meid mehi üle kui arvuliselt nii kõlaliselt. Kuid *innuga* laulavad laulupeol vist mõlemad oma laule: kui mehed oma meeskoori-laule nii ka naised oma naiskoore. Toob see *esimene* samm eeloleval laulupeol vist ilusat ja meeldivat vaheldust segakooride kõlamassi vahele.

Siis vahepääl oli väike kontroll. Seegi oli päris *lõbus* kontroll — kuid jäägu see meie oma teada ja „kinniste uste taha". Niipalju olgu vahest mainitud: Lauljate Liidu juhatus nõuab meilt üldjuhtidelt, et oleksime mitte liig dolca kontrollides, vaid ka natuke krõbedad. Muide, seda soovivad ja nõuavad ka kõik laulust huvitatud lauljad.

Ja seepoolest oleme vist ka kõik ühel arvamisel: kui lauljad ei karda ei väsitamist ega ajakulu, ei pooluneta öid ega halbu teid proovidele kaugelt kokku tulles, siis ei karda nad ka väikest kontrolli, milleta nii suurt ja vastutusrikast ettevõtet, nagu see nüüdisaja laulupidu on, raske oleks *hästi* ja *eduga* korraldada.

Siis viimaks: kui mõtlen tagasi, kuidas tuli töötada viie aasta eest IX laulupeo esimestel proovidel, siis oleme ikkagi sammu edasi jõudnud, ja asjata pole olnud ka IX laulupeo *korraldatud* töö.

Seekord lahkusin parimas meeleolus X laulupeo *esimesest* proovist.

Oleks rõõmustav, kui samuti *lauljadki*.

Ja kui mu kolleegid ja ka ise veel palju niisuguseid *esimesi* proove ees leiaksime, eks nõuame endilt teisel proovil veel rohkem ja laulame teisel proovil siis veelgi paremini, sest *ilul* ei ole ju lõppu ega piiri.

UUSI HELITÖID PASUNAKOORIDELE

Orkestrijuhtide konverentsil kõigi muude hädade hulgas nimetati ka nootide puudust. Meie pasunakooride repertuaar koosnes siiani võõrmaisist, pääasjaliselt saksa helitöist, mida paratamatult tuli tarvitada oma helitööde puudumisel. Kuid siin ilmnesid mitmesugused nähud, mis meie orkestreile olid vastuvõtmatud: noodid olid kallid, nõudsid suuremat orkestri koosseisu, kõrgemat tehnilist taset, päälegi olid palad meie hingele võõrad. Samuti kui laulukooridele nii ka orkestreile laulupäevad ja -peod on säädnud üles mitmesugused nõuded, neist tähtsam on: *kantagu ette eesti helitöid*. Meie salved pole tühjad. Nad tahavad aga korraldamist, et oleksid kättesaadavad orkestreile. E. L. L. Pasunakooride Sektsioon on valind juba helitööd, mida kirjastada esmajärjekorras. Nii ilmub lähemal ajal ja saadetakse orkestreile kätte *J. Niksman'i* marss „*Põhjalaager*". Et mitte teha ilmaaegseid sõnu, võib öelda otsekoheselt, et ilmuv helitöö vastab kõigile marsi nõudeile ja on seepärast orkestreile väga soovitatud. Suuremaist helitöist on kirjastamisel *E. Aav'a* muusikaline pilt oop. „*Vikerlased*" ja *E. Tamm'e* avamäng „*Kalev ja Linda*'st".

On lähenemas vabariigi aastapäev, mil puhul korraldatakse aktusi üle maa. Kuid on muidki pidulikke juhuseid, mille pidulikkust tõstame meeldiva laulu või mänguga. Ent ülevamaks kujuneb see silmapilk, kui ühinevad laul ja mäng. Seepärast tahame edaspidi pidulikel juhuseil laulda *orkestri* saatel. Sarnaseiks pidulikeks juhuseiks, kuid ka ettekandmiseks muul ajal, ilmub lähemal ajal kaks seeriat laule pasunakooridele. Esimeses seerias leiduvad järgmised laulud: 1) „Isamaa mälestus"; 2) „Kaunimad laulud"; 3) „Kungla rahvas". Teises seerias: 1) „Sind surmani"; 2) „Minge üles mägedele"; 3) „Sõjalaste marss".

Laulud on säetud tonaalsusse, mis kohane laulukoorile kaasamängimiseks. Kõik eelnimetatud kirjastamisel olevad helitööd on mängitavad koosseisus 9—22 mängijani, seega vastuvõetavad igale pasunakoorile. Mis puutub hinda, siis on see kättesaadav igale orkestrile, sääljuures on E. L. L. Pasunakoori Sektsiooni liikmeile palade hind tunduvalt odavam kui mitteliikmeile.

Lisaks eelloendatud helitöile on ilmumas orkestri päevaraamat. Orkestri korralik tegevus päevaraamatuta pole mõeldav, päälegi nõuab kongressil vastuvõetud kodukord päevaraamatu pidamist.

Pasunakooride sektsioon loodab, et lähemal ajal kõik orkestrid koonduvad sektsiooni. Väljasaadetud ankeetlehist on tagasi tulnud ligi 300, mis näitab, et orkestrid on huvitatud organiseerimisest ja neis valitseb töötahe. See aga omakord tiivustab p.-k. sektsiooni juhatust ning hellitab lootust, et töö saab tulemusrikas.

V. Jakobson.

KAAREPERE PASUNAKOOR

Kaarepere Tuletõrjeühingu pasunakoor on töötand juba umbes paarkümmend aastat, pälvides oma ümbruskonnas tõsise lugupidamise. Kuid juhtidega ei näi olevat tal õnne. Need vahelduvad kaunis sageli. Viimane juht hr. *R. Uuk* töötas umbes 7 aastat, õpetades hulk noori mängijaid juurde, aga möödund aasta alul tekkis mängijate ja juhi vahel arusaamatusi ja juht pidi lahkuma. Ligi aasta tegutses orkester ilma juhita ja näitas juba tagasiminekut.

Pääle pikemaid läbirääkimisi oli viimaks nõus hr. *Viktor Saul* juhi ülesanded enda pääle võtma, kuid ei taha kanda orkestrijuhi nime, vaid nimetab end lihtsalt orkestri vanemaks. See tiitel aga ei muuda asja sisuliselt. Igatahes on orkestris jälle märgata edu. Uus juhataja on võtnud veel juurde uusi õpilasi.

Orkester saab tulet.-ühingu pidudel mängimise eest 10% sissetulekust; teistelt organisatsioonidelt vabal kokkuleppel. Saadud rahast jääb teatud protsent orkestri kassasse nootide ostmiseks, „Muusikalehe" tellimiseks ja muiks jooksvaiks kuludeks, kuna ülejääv osa mängijaile antakse välja honorarina.

Orkester on püüdnud mõned korrad korraldada ka puhtorkestriettekannete õhtuid, kuid need ei ole kunagi suutnud anda kassale erilist lisa, küll aga on lõpnud mõnikord isegi defitsiidiga. Mehed ei lase aga endid sellest hirmutada, vaid kavatsevad veebruarikuus jälle ühe orkestri-õhtu korraldada.

O. K.

KODUMAA

Arvustusi

TALLINN. Pääle Mussorgski' „Boris Godunov'i", mis „Estoonias" mõne aasta eest sai hää edu osaliseks, toodi nüüd esiettekandele teine vene rahvusliku ooperikunsti kuulsamaid teoseid — *A. Borodin'i „Vürst Igor"*. Seda oodati teaatriringkonnis teatud põnevusega, kuna nagu „Boris Godunov'i" nii ka selle ooperi ümber hõljub kuidagi erilist aupaistet. Ning tõesti — oma suurepäraste stseenidega ta valmistas meie ooperisõpradele palju kunstilist naudingut. Ent olgugi, et sel teosel on suuri kunstilisi väärtusi, mistõttu ta võitnud küllaldase populaarsusegi, siiski tervikuna teda võttes ei saa jätta nimetamata, et puhtdramaatiliselt kompositsioonilt ta jätab mõndagi soovida. Asi puutub nimelt librettosse: see oma katkendlikkuses suudab vaevalt täiel määral rahuldada; ta omalaadne, kõigiti huvitav ja seejuures rikkalik materjal on lavaliselt mitmeti jäänd läbitöötamatuks, mõned algatatud tegevused isegi lõpetamatuks. Siin seda arvestades tuleb märkida puudust, mis ei kuulu väikeste hulka. Aga kuna teame, et Borodin skitseeris selle ooperi libretto katkendiliselt ja töötas ooperi üksikute osade kallal veel katkendilisemalt, otse eriskummaliselt — aastate ja peagu aastakümne vaheaegadega, ega saandki *ise* lõpule viia oma tööd ning seda võtsid teha ta sõbrad N. Rimski-Korsakov ja A. Glasunov, — siis täiuslikke resultaate sarnasest tööst tohiks vaevalt loota. Küllaltki juba sellest, et ennastohverdavalt töötasid Rimski-Korsakov ja Glasunov, kes palju vaeva nägid nende katkendiliste stseenide korraldamise, orkestreerimise ja stiilikooskõlalise täiendamisega ning seega eeskätt vene rahvale, aga ka kogu maailmale säilitasid tolle puhtmuusikaliselt siiski huvitava ja omapärase teose. Muidugi võiks ju asja käsitella teisitigi, nimelt nii: kui võeti poolik töö lõpetada, siis võinuksid tegijad sellele anda ka tõepoolest *lõplik* kuju, ent see küsimus ei kuulu siia. Nüüd see teos esitab meile rikkaliku sarja mitmekesiseid *eepilis-liiürilisi muusikalisi lavapilte,* ja sarnasena „Vürst Igorit" võttes ta pakub ometi rohketki kunstilist huvi, eriti oma suurepärase muusikaga, milles huvitavalt segunend kui suurvene, nii selle idapoolsete tagamaade ürgseid elemente, iidseid rahvusmotiive, mille eriline võlu avaldub nende omapärases, kaasakiskuvas rütmikas ja meloodikas ning haruldaselt kunstipärases käsitluses, mis parimini avaldub lopsakas, värvikas harmoonias ja hiilgavas, sageli otse pimestavas orkestratsioonis. Ja kui see teos, vaatamata ülalmainitud dramaatilise kompositsiooni puudusile, siiski nii tugevasti on löönd läbi ja aastakümnete jooksul ooperilavadel jäänd püsima, siis tänu erakordseile puhtmuusikalisile väärtusile. Arvestades ooperi eepilist laadi tunnustagem *Hanno Kompus'e* lavapilte õieti tabatuiks, õnnestunuiks, stiilseiks, küll aga soovinuks mõningais massistseenides, eriti proloogis rohkem ilmekust, sest olgugi et neis päähuvi siirdub muusikale, ikkagi nad moodustavad osakese lavalisest tegevusest. Prof. *J. Aavik* ooperi muusikajuhina, vaatamata sellele, et orkester ta puuduliku koosseisu tõttu ajuti tundus hõredana, oskas hästi tabada toda ürgslaavilist meeleolu, millest see teos nii läbi imbund, ning tublisti elustada tolle huvitava partituuri lehekülgi, millest üks on kaunim teisest. Osalisist *K. Viitol* vürst Igor'ina sooritas oma osa kõigiti korralikult, ent väärtuslikku suursugust, aga ka piiritut temperamenti, mis siin nõuetav, tal ei jätkund. Eriti see ilmnes aarias, mille mõjurikas muusika tohiks inspireerida. *H. Einer* ta naise Jaroslavna osas oli vahest siduvam, siiski temagi ettekandes puudus mahlakus: kui arioosos nii tolles san-

Lavapilte A. Borodin'i oop. „Vürst Igor"

Ülal paremal: Stseen proloogist

Ülal vasakul: Polovetsidetantsstseen

All: Gudošnikud Skulaa ja Jeroška viinavaadi juures

garlikus „nutulaulus", mis muide on südamlikemaid ooperiliteratuuri kunstitooteid, ta jättis kasutamata häid muusikalisi tõlgitsusvõimalusi. *N. Suursööt* vürst Vladimir Galitski'na oli laia löögiga elumehena oma kohal. Oma laulu esimeses vaatuses ta sooritas hästi ilmekalt. Ka *A. Visman* Vladimir Igorevičina pakkus seda, mis üldse võimaldas see osa. (Muide üks vaatus „Estoonia" lavastuses oli jäetud ära.) Õige väljapaistvaid koomilisi võimeid ilmnes gudošnike paari Skulaa ja Jeroška — *Kaljo Raag'i* ja *A. Kikas'e* — mängus. Aga ka muusikas on Borodin'il nende kujude iseloomustamine õnneštund otse haruldase ilmekusega, mõnikord isegi kõige napimate abinõudega, aga seejuures siiski suurima meisterlikkusega. See viimase pildi sissekukkumise stseen K. Raag'i ja A. Kikas'e poolt oli tähelepanuväärseks kunstiliseks saavutiseks. Gudošnikud said ka publikult ärateenitud edu osaliseks. Vladimir Igoreviči *(A. Visman)* ja Končakovna *(V. Kask)* armuduett polovetsi laagris võinuks kujuneda kauniks stseeniks, täis kesköist, igatsevat armuuima ja tagasihoidmatut kirge, aga seda segas V. Kase liig ebamäärane laulmisviis. *B. Hansen* polovetsi khaanina andis tüübilise kuju ja *I. Aav-Loo* oma polovetslanna lauluga, milles eriliselt paelus too omapärane idamaine kõloriit, näitas jälle kord oma vokaalvõimeid parimast küljest, ühtlasi see oli sügavasti läbituntud laul. Õhtu kulminatsiooniks kujunesid polovetside laagri tantsud. Neis ballettmeistri *Rahel Olbrei'* töö tulemusi tuleb hinnata väga kõrgelt. Sarnast kõrgekvaliteetset meesrühmade esinemist pole varem nähtud „Estoonia" tantsrühma poolt, nii tuleb seda tantsstseeni pidada järjekordseks võiduks. See väärib allakriipsutust. Üldse selle hiilgava tantspildi kaleidoskoobiline kompositsioon oli ülihuvitav ja haruldaselt rütmi- ning värviküllane, nagu on too suurepärane polovetsi muusika, mis kuulub haruldaseima tantsmuusika hulka. Lõppeks ei saa jätta mainimata ooperi suurepäraseid kooregi, mille hoolikale väljatöötusele *V. Nerep* tublisti oli pannud rõhku. Kooridel on siin suur, vastutusrikas osa, millega „Estoonia" koor tuli toime laitmatult. *Nat Mey* ja *A. Tuurand* pakkusid ka kostümeeringus ja dekoratsioonis oma paremat. Nii on üldkokkuvõttes „Vürst Igor" kujunes hooaja huvitavaimaks lavastuseks.

Enne „Igorit", mis tuli välja alles jaanuari lõpppäevil, anti ooperikavas jälle „Fausti" ja „Rigolettot" — külalistega. *Dimitri Smirnoff* Faustina ei pakkund midagi erakordset. Esimeses vaatuses pääle „noorendamist" ta sarnles rohkem dr. Martin Luther'ile kui dr. Faust'ile ja ka teistes vaatus-

tes ta polnud leidnud endale sobivat välimust — see kõik mõjutas ebasoodsat muljet ta seekordses esinemises. Hertsogina „Rigolettos“ oli ta kahtlemata sobivam, aga teda on hakand kiusama mõned vokaaltehnilised defektid.

Haruldase kunstimeelega ooperilauljaks osutus aga teine külaline — läti rahvusliku ooperi artist *A. Kaktin*, kes õuenarrist Rigolettost lõi jälle värske, suuresti huvitava kuju, seejuures sarnase kunstiliselt tervikliku, mida harva saab näha-kuulda. A. Kaktin'it tuleb lugeda tänapäeva tähelepanuväärseimate ooperiartistide hulka, ta pole ainult ooperi *laulja*, vaid ühtlasi ka suurte võimetega *näitleja*-kunstnik, nagu neid harva leidub. Kõigi ta hääde omaduste juures pälvib veel erilist allakriipsutamist ta imeteldavalt selge ja ilmekas diktsioon. See, mis pakkus A. Kaktin „Rigolettos“, oli kõrgema-klassi kunst. Sooviksime meeleldi teda pea jällegi kuulda.

„Rigolettos“ muusikalise juhina toimus itaalia dirigent *F. Magnani*.

Veelkordsel „Fausti“ etendusel oli külaliseks *Jeanne Sladkarova*, kes esines Margaretana, andes tollest sümpaatliku kuju, igatahes aga mitte palju üle keskpärasuse tõusva. Aga erilise huviga võisime sel õhtul jälgida *A. Visman'i* mängu. Ilmsesti ta oli soodsaimas vormis ja ületas tunduvalt oma varemaid saavutisi selles osas. Aiastseen oli tolle etenduse kunstipärasemaid momente.

Päälejõuluse kontserthooaja algatas *EMO segakoor*, korrates *Mozart'i „Requiemi“* — nüüd prof. *J. Aavik'u* juhatusel. Aga seekordset ettekannet ei saa pidada küllalt õnnestunuks, sest akustiliselt õige segavaks osutus siin Kaarli kiriku liig kõlarikas resonanss, mis tublisti takistas selle teose elavrütmilise polüfoonia reljeefset esilepääsu. Nii kandvam osa „Requiemist“ uppus ebamäärasusse — ja Kaarli kiriku valik selle ettekandeks oli kahtlemata suureks eksisammuks.

„Estoonia“ erakorraline sümfooniakontsert itaalia dirigendi *Fausto Magnani'* juhatusel ja tenori *Dim. Smirnoff'i* kaastegevusel möödus suure publikueduga väljamüüdud kontsertsaali ees. *F. Magnani* esitas end korrektse, aga ühtlasi ka temperamendika dirigendina. Ta tugevamaks küljeks tuleks märkida hoolikat väljatöötust ja elulist rütmi- ning vormitunnet, mis võimaldasid tal küllaldase värskuse ja kumera plastikaga tuua esile noid hoogsaid, eluröömsaid ja kauneid Beethoven'i I sümfoonia teeme ning liita neid nauditavaks kunstiteoseks. Ka Weber'i „Oberoni“ avamängus ta saavutas mõjuvaid kontraste ja tõuse. Aga Borodin'i sümfoonilises pildis „Stepp“ ta kujutlusvõime tundus kahvatuna. Seda kaunist idamaist pildikest, mida *oma* dirigentide ettekandeist tunneme ammuse tuttavana, ta ei osand anda edasi sarnase meeleolu ja värvikusega, nagu tahtnuksime oodata. Idamaine ja slaavi element muusikas, need pole kõigile ehtsalt tajutavad. Ühele osale kontsertpublikust valmistasid kontserdi korraldajad suure pettumuse seega, et Ravel'i „Bolero“ eeskavast jätsid ära. Kas oli selle takistuseks meie orkestri mittekülladane koosseis või olid sääl muud põhjused, aga „Estoonia“ kontsertbüroo ei oleks tohtind selle teose ettekannet nii kuulutusis kui eelretsensioones nii innukalt reklaamida, seda enam et arvatavasti juba esimesel orkestriproovil tohtinuks selguda kontserdi täpne eeskava, ent reklaam ei lakand seda ära toomast ühes eeltähendatud teosega. Mis puutub üldse aga sümfoonia-kontsertide eeskavasse, siis välisdirigentidele tuleks vähemasti ühe uudisteose esiettekanne teha otse kohustuseks. Sest lõppeks peab siiski küsima, kuna mõeldakse meid toita sama repertuaariga? Oleme ju aastaid meie sümfoonilise muusika korralduses oodand värskust. Ent asjatult. Pole siis ime, kui sümfoonia-kontserdele suudetakse rahvast meelitada vaid kunstlikult. Minu arvates pole ka kuigi õige see sümfoonia-kontsertide korraldamise süsteem, mis praegusel ajal „Estoonias“ leiab erilist praktiseerimist, kuid sellest on ju varemgi olnud juttu. Märgime veel, et ka ei oleks liigne mõelda orkestri kvaliteedi tõstmisele. Seks näib olevat praegu küllaldaselt soodsaid võimalusi, kuna palju orkestrante on viimasel ajal vabanend kinodest ja lokaalidest ning mitmedki neist võiksid edukalt võistelda mõnede praeguste „Estoonia“ orkestri nõrgemate liikmetega. Eriliselt nõrgaks on „Estoonia“ orkestris II viiulite rühm, kust sageligi kuuldub väga ebamääraseid helisid. Seda tuleks

puhastada... Eks *D. Smirnoff* oli see, kes kontsertsaali rahvast tõmbas täis. Ta *nimi* kannab veel, — mitte niivõrd, enam *hääl*. Võiks öelda: see elab veel ent poolenisti falseteerimisel. Ja isegi selle tarvitamist ei suuda Smirnoff enam kooskõlastada loomuliku registriga: tekib otse veidrusi, eriti sõnus, kus falsetiga võetud heli moodustab ühe sõnasilbi kõrges hääleregistris, aga loomuliku häälega — teise — madalas asendis. Muidugi Smirnoff on ettekande meister, täiesti teadlik oma ettekandetoiminguis: silub *kus* võib ja *mis* võib, aga kõikjal ta seda siiski enam ei suuda. Ta meeldis siiski üliväga, eriti oma vene romanssidega, millega ta ka tõesti oskab kaasa kiskuda. Ja nii ta pidi andma leegioni lisapalu. Uuemaist soololaulest ta laulis esmakordselt kaks F. Magnani' impressionistlikku laulupala, mis pakkusid huvi koloriidilt. Klaveril saatis autor.

selgund kontuure, on toidetud end päämiselt vanust traditsioonest, aga küllap see on teatud aluspõhjaks, mil võib nüüd areneda *iseseisev* heliloominguline tegevus. Lootustandvamana neist kolmest esines *E. Kapp*. Ta muusikas on elujõudu. Stiililt see on küll võrdlemisi hämar, kaldudes kord ekspressiivseisse haaranguisse, teisal jälle impressionistlikele kujutlusile, otsides ja otsides — aga küllap ta kord end leiabki. Kvartett, koosseisus *H. Schüts* (I viiul), *R. Mill* (II viiul), *A. Udrik* (viola) ja *K. Bachblum* (čello), täitis ülesande hoolikalt. *T. Koch* mängis E. Kapi trios rasket klaveripartiid ilmekalt ja suure sisemise hooga.

Solistide kontserte oli ses kuus vähe. Tuleks mainida vaid *D. Smirnoff'i* kontserti, kus sooritas oma tavalise repertuaari. Kaastegevaks oli *F. Magnani*, seekord čello-solistina, esitades Bach'i, Popper'i ja Saint-Saëns'i töid mõnusa tooni ja sorava

Noori heliloojaid ja kvartett

Esimeses reas vasakult paremale heliloojad: E. Kapp, K. Krause ja V. Leemets

Teises reas vasakult paremale: K. Bachblum (čello), A. Udrik (viola), R. Mill (II viiul) ja H. Schüts (I viiul)

Uudishimu äratas *kammermuusikaõhtu* konservatooriumi saalis noorilt debütandelt. Esinesid oma helindeiga möödundaastased prof. A. Kapi kompositsiooni-klassi lõpetajad *E. Kapp, K. Krause* ja *V. Leemets*. Kavas olid veel *E. Brauer'i* soololaulud, aga lauljanna haigestumisel need pidid kahjuks jääma ära, nii jäid järele vaid V. Leemets'a ja K. Krause' kvartetid ja E. Kapi klaveritrio — kõik konservatooriumi lõpptööd. *K. Krause'* muusikalise profiilina tuleks märkida lihtsust, *V. Leemets'a* juures kaalutletud, ja *E. Kapi* juures teatud rahutut joont. Muidugi pole kellelgi neist veel

tehnikaga. Sellest kontserdist kujundas Smirnoff intiimse musitseerimisõhtu: laul, čellosoolod klaveri saatel ja trio (laul, čello, klaver). Serveeris neid ettekandeid koduselt, isegi niivõrd koduselt, et lisapalana lauldud Bizet' „Pärlipüüdjate" aarias juhtund ootamatu hääleline katkemis-katastroof jäi vaid tühiseks vahejuhtumiks, mis meeleldi anti andeks. (Taevas hoidku, kui midagi sarnast juhtuks mõnele kodumaisele lauljale!) Klaveril saatis čellosoolosid ja trios P. P. Lüdig, kes suhtus innukalt oma ülesandele.

Teiseks kontserdiks oli Berliini

Klindverth-Scharvenka konservatooriumi klaveriklassi õpilase Tamara *Gorbatševa* kontsert. Noor kontsertant esitas tähelepanuväärsete võimetega ja väga selgejooneliselt Bach'i „Partita" c-moll ja Prokofjev'i sonaadi nr. 3. Ka Beethoven'i „Appassionata" väljatöötuses ilmnes hoolikust, ent noore kunstniku tunnete diapasoon sarnase teose jaoks osutus veel kitsapoolseks, seepärast ka selle ettekanne oli kahvatum ülalmainituist. T. Gorbatševa'l oli hää edu. Teda õnnitleti rohkete lillekinkidega.

Riho Päts.

NARVA. Operett ja orkester „koondati" Narva teaatris.

Kuna vana aasta lõppes Narva teaatris tunduvate puudujääkidega, siis teaatri juhatus koos tegelaskonnaga kaalus tekkind seisukorda ja otsustas uuest aastast pääle katkestada uute operettide lavastamise täieliselt ja vanadest kanda ette vaid veel mõned üksikud, mida vähem mängitud. Seejuures otsustati likvideerida ka alatine teaatri orkester, mis kaunis kulukas asi. Nii on meil siis operett määramata aja pääle heidetud kolikambri ja teaatris mindud üle sõnalavastusile.

Pr. E. Schütz'i muusikastuudio kontserdi kava „Harmonie" saalis 13. jaanuaril oli mitmekesine: klaveril esinesid pr. Schütz'i õpilased, keelpillide trios asjaarmastajad R. Siik, H. Jakobson ja H. Kramer, kandes ette ühe Čaikovski' trio, kuna lauludega esinesid Narva teaatri näitleja prl. A. Ulm ja Narvas tuntud bariton hr. A. Jüriado. Klaveri alal oli kontserdi parimaks numbriks Beethoven'i sonaat D-duur, mille läbimõeldult kandis ette hr. B. Rahr. Laulu alal saavutas suurema edu hr. Jüriado, kes esitas paar tüsedat pala, nagu proloog ooperist „Bajazzo", Leoncavallo' muusika, ja „Vürst Igori" aaria Borodin'i samanimelisest ooperist. Tõsise kavaga ei sobind hästi mõned ta kergemad ettekanded. Häid edusamme klaverimängus on teind ka hr. K. Valdman, kes hoogsasti kandis ette Schubert-Liszt'i „Metshaldja" („Erlkönig"). Teised ettekanded ei jätnud sügavamat muljet.

Sissepääs kontserdile oli maksuta ja rahvast oli kuulamas üsna rohkesti.

Kreenholmi Noormeeste Kristliku Ühingu poolt oli korraldatud vabriku rahvamajas kontsert 16. jaan. s. a. Ühingu orkester hr. *A. Akintjev'i* juhatusel kandis ette kaheksa pala, ühingu segakoor hr. *J. Välbe'* juhatusel mängis neli pala ja solistina esines kahe palaga prl. *M. Laasberg.*

Ühingu orkester on alles noor, koosneb päämiselt algajaist mängijaist, seepärast ei saa talt veel nõuda ettekandeis täielist puhtust ja täpsust, kuid noortel on seevastu palju hääd tahtmist ja noorustuld. Kui orkester samas suunas ja hoos jätkab oma tegevust, siis võib temast varsti loota tüsedat kohalikku muusikalist jõudu. Ta ettekanded kontserdil võeti soojalt vastu.

Hää menu osaliseks sai laulukoorgi oma lauludega. Siingi tundub veel algajate vigu, kuid noorustuli lunastab nii mõnegi puuduse laulmise alal. Soololauludega esines prl. *M. Laasberg,* kes ka algaja oma alal. Tal on aga tugev ja suure ulatusega hääl, millest võib ajajooksul areneda tüse muusikaline and. Eriti hästi kõlas tal A. Lemba' „Hällilaul". Noorel lauljal tuleks oma hääle arendamisele asuda tõsisemalt.

Rahvast oli kontserdil üsna rohkesti: ei puudund isegi „linna" rahvas vabriku rahvamajas. Kontserdi puhas sissetulek (üle 80 kr.) läheb orkestrile muusikariistade muretsemiseks.

Saksa lauljanna *A. Bickerig'i* kontsert oli 21. jaan. „Harmonie" seltsi saalis. Lauljanna kontserdil oli kunstiliselt hää edu ja ta jättis kuulajaisse sügava mulje. Ta hääl ei ole mitte suur, kuid on tõesti hästi välja arendatud: ta voolab vabalt ja saab valmis igasuguste muusikaliste effektidega. Kava koosnes päämiselt saksa lauludest ja teostati saksa keeles.

Kuulajaskond — enamasti saksa seltskonnast.

Suurvene balalaikade orkestri kontsert oli vene seltsi ruumes 30. jaanuaril. Selle orkestri kontserdid on kujunend juba traditsioonilisteks. Neid korraldatakse iga aasta vähemasti üks Narvas ja mõnikord väljaspool Narvatki. Orkester koosneb päämiselt Narva emigrantide kooli õpilasist ja ulatub arvult 50-ni. Hr. *N. Vereznikov* teeb balalaikade-muusika säilitamise ja arendamise alal tänuväärt tööd. Olles ametis emigrantide koolis muusikaõpetajana, pühendab ta palju oma vabast ajast balalaikade-muusika eden-

damisele. Ta on säädnud balalaikade-orkestrile terve rea vene ja ka eesti viise. Ta orkestreerimise tehnika on niivõrd arenend, et suudab ka raskeid uvertüüre oma orkestriga kuuldavale tuua. Viimasel kontserdil kanti sarnasena ette uvertüür Rimski-Korsakov'i ooperist „Skazanije o grade Kiteze". Orkester koosneb balalaikadest igas suuruses, mandoliinidest, dombradest ja kanneldest. Kanneldajad esinesid väga effektselt oma primitiivseil mänguriistul mõnede vene laulude ettekandmisel. Meeldivamaid numbreid kavas oli Andrejev'i kuulus valss balalaikade-orkestrile.

Saal oli täiesti välja müüdud ja orkester sai rikkalike kiiduavaldiste osaliseks.

Narva teaatri „Võitleja" ruumes kanti Pronikov'i vene trupi poolt ette *Mussorgski'* ooper *„Boris Godunov"*. Ooperi ettekanne möödus üldse edukalt, kuigi pikad vaheajad publiku ära tüütasid. Mõned momendid ooperist mõjusid kuulajaisse sügavalt ja haaravalt. Selles mõttes oli kõige rohkem edu *A. Arder'il.* Tema loodud Borisi kujuga võis täiesti olla rahul. Kui hääleliselt nii ka hoogsalt ja jõurikkalt mängult suutis tema kõige rohkem kütkestada kuulajaskonda. Endine kuulsus *Filippov* Piimeni osas jäi aga laulult täiesti varju, kuna Varlaami osas saavutas hääd edu effektse mänguga. Pr. *Einer'i* Mariinaga võis ka jääda rahule. Teised kaastegelased eriliselt ei hiiland ei mänguga ega lauluga. Palju kaotas ooper oma mõjuvusest orkestri puudusel, mida kuidagi ei saa ooperis asendada pianiino, kuigi tal mängis vilund saatja hr. *Nikolai.*

Kulissid ja kostüümid olid ettekandel väga hääd. Samuti hääd olid ka grimeerimise tehnika ja värvid.

Saal oli kuulajaid täis ja ettevõte õninestus aineliselt hästi. *J. V.*

PÄRNU. Möödund nris tähendasin Elisabeti kiriku koori oratooriumi ettekande päevaks eksikombel teise jõulupüha. Ettekanne toimus aga 13. detsembril, millise eksituse palun andeks anda. Sama oratooriumi teisel ettekandel oli rahvast väga palju, kuid seda vist ootuses, et kõneleb Viljandi õpetaja Lattik, kes jäi aga tulemata. Seda alles kirikus teada saades lahkus suur osa publikut kirikust. Ei olegi see pärnulane nii kunstiharrastaja, et kuulda teiskordselt ilusat laulu.

Pärnu „Ühisabi" korraldas suurima peo, mis õnnestus kui majanduslikult nii ka kunstiliselt hiilgavalt.

Siinkohal tahaksin peatuda vaid selle peo muusika-, laulu- ja tantsu-kava juures. Esines üldse neli rahvust: eestlased, sakslased, venelased ja juudid. Viimased olid peole kutsund laulma Riiast *Rea Ratner'i,* kelles õppisime tundma peenehingelist ja hääandelist lauljat. Tema esitatud juudi laulud Engel'ilt ja Škljar'ilt olid viimistletud ettekande tippsaavutis. Ta laulis ka iiri laule, millest Farley' „The Night Wind" oli kauneimaid laule kompositsioonilt. Lisapalana tõi kunstnik eesti keeles kuuldavale samal päeval õpitud „Ema südame", millega siis otsekohe tungis südamesse. Ta eestikeelset diktsiooni võiksid kadestada meie ooperi primadonnadki.

Pärnu „Männergesangverein" laulis orkestri saatel härra Lorenzsonn'i juhatusel vana Strauss'i „Wein, Weib und Gesang". Laul tuli südamest lihtsalt, otsekoheselt ja sellisena tungis ta südametessegi. Olgu et koor ei oma värskeid hääli, aga vanad härrad olid hingeliselt küllaltki noored, et hõisata viinast, naisest ja laulust.

Vene seltskond kandis samas teiskordselt ette *katkendi „Eugen Onegin'ist"* — ballistseeni Larin'ite juures. Muusikajuhina esines härra *Prants,* kes on tuntud hingestajana ja suure kunstnikuna. Lauldi veenvalt ja värskelt. Eks ole venelasile laul antud jumalaist. Koolitatult, kuid hingeliselt mõjub nende laul alati, olgu see siis lihtne laul või asjaarmastajate ooperi katse. Kiiduavaldus sellele stseenile oli üksmeelne.

Kaht noort tantsijat tahaksin mainida kiites, pisikesi Hilja Luukas't ja eriliselt andelist Aitsi Permandi't. Viimane tantsib muusikat, tema ettekanne tundub alati improvisatsioonina. Ta liikumisis on palju rütmi ja kergust. Kuid kahjuks väsisid noored kergesti. Luukas tantsis vene tantsu ilusasti ja, mis puutub riietusse... noh, siin olid plikad kui ponksid. Ega ka pisikesel Pavlovski'l polnud viga.

Samal peol esines ka *Pärnu sümfoonia-orkester,* kuid kuna tal oli järgmisel päeval oma kontsert, siis lubatagu nüüd pajatada sellest ilusast õhtust „Endlas".

Kava oli koostatud vene heliloojate töödest: Glinka, Čaikovski, Kalinnikov j. t. Siin musitseerisid ühises peres asjaarmastajad ja elukutselised muusikud, keda helifilm on tõrjund kinost, kuskilt kaugelt siia kandnud... ja kuhu nüüd minna?

Võib ju kunstnikku rõhuda mure oma igapäevase leiva pärast, kuid ta hing väljendab tõsises muusikas oma ihasid ja tundeid!

Sellel kontserdil, millele rahvast oli tulnud palju, tegid nad siis ilusat ja peent muusikat. Üksikuid palu tuli korrata. Pärnulasile meeldis see kontsert väga ja nad lubasid teinekord jälle tulla, ja loodame, et järgmine kontsert tuleb pea.

Kolmekuninga päeval andis Elisabeti kirikus *Peeter Laja* huvitava kontserdi. Kaasategevad čellol *Dubrovski* ja *Viktor Krull* lauludes. Rahvast palju. Miša Dubrovski omab tõepoolest hurmava tooni čellol ja ta mängus on helisid, mis kuidagi paitavad ja hellitavad. Ta mängus on kui nuttu ja see on ilus nii.

Kuuldavasti saab Laja nüüd ka lauluõpetaja koha poeglaste gümnaasiumis ja kuna ta juba on ses ametis tütarlaste gümnaasiumis, siis võib loota, et teoneb edaspidi kahe gümnaasiumi ühislaul, mis seni kuidagi ei tahtnud õnnestuda. On kuulda, et noored armastavad Laja't — ja eks ole see pääasi laulus, kui juhile tullakse kaasa. *O.-Re.*

RAKVERE. 23. jaanuaril korraldas hr. *Ülo Topman* ev.-lut. usu kirikus kirikumuusika õhtu. Kaastegevad olid hr. *H. Sassi* (viiul), hr. *Ü. Topman* (orel) ja kirikukoor hr. *Topman'i* juhatusel. Kanti ette M. Reger'i, J. Raffi', P. Čaikovski', E. Grieg'i, F. Schubert'i, J. Haydn'i ja J. S. Bach'i helitöid.

Iseseisva kontserdiga külastas Rakveret samal õhtul ka „Eesti Caruso" M. Taras, kellest aga kohalik muusikaringkond jäi arvamisele, et Carusoks teda ikkagi ei tarvitseks nimetada. M. Taras peaks oma häält veel tublisti koolitama.

30. jaan. gastroleeris Rakveres rändav ooperiansambl. Kanti ette M. Mussorgski' ajalooline ooper „*Boris Godunov*" kuues pildis (9 asemel), kuid lühenduste all tervik ei kannatand. Ooperit saatis klaveril *F. Nikolai.* Kuna klaver ruumide ebamugavuse tõttu oli paigutatud estraadi ette saali põrandale, siis selle kõla kippus soolodele tegema liiga, eriti esimeses pildis. Nimiosas *A. Arder* oli hääs mängu- ja laulutujus. Samuti Vale-Dimitri *J. Mihailov.* Piimen ja Varlaam — *J. Filippov* — olid suurepärased. Imelikuma paistab ainult Filippov'i keele hoid lauldes: otse suuaugu keskel hõljumas, tolgendab otse õhuvoolus. Räägitakse, et see olevat Šaljapin'i võte. Võib olla, aga Šaljapin'i keelt ma pole näind, olgugi et teda ennast vanas Peterburgis kuulnud mitu korda. Kuid vana Piimeni, samuti nagu purjus Varlaami häälele sobib see küll ja ka tume toon, mis sellega saavutatakse. Ka teiste vähemate osade üle ei või nuriseda, olgugi et nende täitjaiks oli konservat. õpilasigi. — Diktsiooni suhtes andis end ära kõige enam E. Unt jesuiidina ja pristavina, et ta *ei ole* venelane. Üldse võis ooperi ettekandega olla rahul, vaatamata sellele, et orkestrieffekti tuli ainult kujutella. *Virgula.*

VALGA. 12. dets. korraldas *Valga muusikakool* tütarl. gümnaasiumi saalis käesoleva kooliaasta esimese õpilasõhtu. Ettekandeiga esinesid klaveri-, viiuli- ja lauluklassi õpilased, alates algajaiga ja lõpetades rohkem edasijõudnuiga. Ettekanded tõendasid, et kool töötab hoolega ja edukalt. Kaunis rohkearvuliselt kogunend publik — õppiv noorsugu, kuid rohkesti täiskasvanuidki — jäi õhtu ettekandeiga täiesti rahule.

13. dets. oli „Sädeme" väikeses saalis *Lauljate Liidu* korraldusel Valga ümbruskonna *koorijuhtide instrueerimiskoosolek* X üldlaulupeo üldkoori kavast. Kohale sõitis üldjuht *J. Simm,* kuna *L. Neuman* takistuste tõttu ei saand sõita. Instrueerimiskoosolekule oli ilmund aga õige vähe koorijuhte. Nähtavasti on Valga ümbruskonna koorijuhid varemalt mujal korraldatud instrueerimisist juba võtnud osa. Terve X laulupeo üldkoori kava demonstreeriti *Valga Kunsti-seltsi segakoorilt* üldjuhi J. Simm'i ja kohaliku juhi juhatusel, kusjuures üldjuht andis vajalisi näpunäiteid laulude õppimise ja ettekande kohta.

26. detsembril kanti ette „Sädeme" seltsi korraldusel ja sama seltsi saalis kohalikelt jõududelt operett „*Ema-*

jõe lõoke". Muusikaline juhtimine oli kaitsemaleva orkestrijuhi *R. Kivimäe* käes, kuna lavastuse kohta käis andmas juhatusi end. „Vanemuise" opereti lavastaja F. Pettai. Sama muusikaline lavastus tuli 17. jaanuaril rahvaetendusena kordamisele ka „Sädeme" saalis. Publikut esietendusel oli keskmise püha tõttu üsna rohkesti, rahvaetendusel hoolimata madalaist hindadest palju hõredamalt.

Teine muusikalavastus kohalike jõududega korraldati *Valga muusikakoolilt* samuti „Sädeme" saalis 23. jaanuaril. Lavastati operett „*Onupoeg Bataaviast*" (Künnecke' muusika), mis — kuigi sisult tühine — nagu enamik operette — muusikalt üsna sümpaatne. Lavastuse töö lasus päämiselt kohalikul juhil, kuid korra käis juhatusi andmas ka *F. Pettai.* Muusikalise külje ettevalmistus seisis päämiselt muusikakooli õppejõu prl. *H. Valdmann'i* käes. Publikut oli etendusel keskmiselt ja ettekandega jäädi üldiselt rahule. Üldiselt võib kohalike asjaarmastajaist jõududega operette korraldada ja etendused kujunevad asjaarmastajate seisukohalt võetuna vastuvõetavaiks, kuid raskusi teeb kohaliku lavastaja puudumine, võrdlemisi suured lavastamise kulud ja publikugi vähepoolne osavõtt. Ettekandeid külastatakse ainult suurtel pühadel ja tähtpäevil, muidu võib majanduslikust küljest ots-otsaga kokku ajada ainult energilise eelmüügi korral. Rohkem külastatakse muidugi kutseliste välisjõudude korraldatud muusikalavastusi — osalt küll kui haruldasi sündmusi, kuid suurt osa etendab siin ka ettekande kvaliteet. Muide pole vahest just kahetsemisväärne näht, kui operetilavastusi eriti asjaarmastajaist jõududega vähe külastatakse, kuna kuigipalju väärtuslikku need ettekanded just ei paku.

6. jaanuaril korraldati „Sädeme" seltsilt sama seltsi saalis kontsertõhtu, mille kava täitsid osalt kohalikud koorid — raudteelaste meeskoor *J. Liivak'u* juhatusel, osalt Kunstiseltsi segakoor ja solistina kohalik laulja — Valga muusikakooli õpilane pr. *E. Vibo* (mezzo-sopran), kuna välissolistidena teise osa kavast täitsid Tallinna konservatooriumi õpilased prl. *E. Maasik* (sopran) ja prl. *Th. Koch* (klaver). Mõlemad noored kunstnikud — oma võimeilt ka Tallinnas tuntud oma korraliku, peene tõlgitsemisviisiga — leidsid väga sooja vastuvõtu ja pidid andma lisapalu. Kahjuks oli publikut sel kontsertõhtul väga hõredasti. Üldse on kontsertpublikut Valgas väga vähe, ei tõmba välisjõudki, kuna publikut rohkemal arvul võib saada kokku ainult tugeva eelmüügiga (kõik eelmüügil piletiostjad muidugi kontserdile ka ei tule).

24. jaanuaril korraldati tütarl. gümnaasiumis sama kooli vilistlaskogu poolt muusika-õhtu, kus pääle kohalike jõudude välissolistina esines hr *Lamp* (čello). Elava eelmüügi tõttu publikut väikese saali kohta rohkesti.

31. jaanuaril korraldas *Lauljate Liit* „Sädeme" saalis *X üldlaulupeo esimese eelproovi* Valga ja ümbruskonna kooridele. Juhatas üldjuht *V. Nerep.* Kavas oli 6 segakoori-, 1 mees- ja 1 naiskoorilaul. Püsiva mitmetunnilise tööga võeti läbi kõik kavas ettenähtud laulud. Hra Nerep tegi eelproovil õige tublit viimistlemistööd. Kahjuks oli lauljaid ilmund ainult ligikaudu pool kutsutud arvust, — mõned koorid puudusid täies koosseisus ühes juhtidega. Paistis ka silma, et paljud lauljad polnud suutnud eelproovi kava selgeks õppida, sest mõnd laulu ei laulnud osa lauljaid lihtsalt kaasa.

Eeloleval suvel (õieti hiliskevadel — 29. mail) on kavatsus korraldada Valgas — linnapargis — ühendatud vaimulik ja ilmalik laulupäev. Eeltööd on juba käimas, kutsed osavõtuks laiali saadetud. Vaimuliku osa kavast (koostatud Tõrva koorijuhilt hr. *K. Tuvike'selt)* moodustab 10 laulu Kirikukoori X andest ja ilmalikus kavas (koostatud Valga Kunsti-seltsi segakoori juhilt) on 12 laulu X üldlaulupeo kavast. Esialgu kavatseti vastavailt organisatsioonidelt laulupäevad eraldi korraldada, kuid kaks laulupäeva ühel suvel oleks kujunend asjatuks jõudude ja ka publiku killustamiseks, seepärast otsustati algatajate poolt need kavatsused ühendada ja korraldada ühine laulupäev.

Valgas ei ole kolmel aastal enam laulupäevi korraldatud. *Fr. Kl.*

JÕGEVA. Võrreldes lavakunsti tooteiga on hääd muusikalised ettekanded maal võrdlemisi haruldased. Tänu Draamastuudio Rändteaatrile on lavakunst tehtud kättesaadavaks ka

maainimestele. Draamastuudio järjekordsed külaskäiguetendused 5—6 korda aastas on siin muutund juba nii omaseks, et näitlejaid võetakse kui oma inimesi ja nende külaskäikude puhul on saal alati peagu viimse kohani välja müüdud.

Hoopis haruldasemad on maal kontsert-külaskäigud. Põhjuseks võivad olla halvad klaverid või sageli hoopis nende puudumine, maasaalide halb akustika ja muud. Rahvastki ei minevat muusikalisile ettekandeile. Viimase pahe üle kaevatakse ju linnadeski. Aga kui juba linnades publik võõrdub muusikalisist ettekandeist, siis maal on see möödapääsmata juba lihtsalt hääde kontsertide puudumise tõttu. Hääl tahtmisel võiakse aga maainimesilegi pakkuda muusikalist naudingut ja valmistada pinda muusikast arusaamisele.

Seesugust hääd tahet oli kahtlemata Akadeemilisel Meeskooril, kui ta hoolimata suurtest kuludest, mis kõik väljasõiduga ühenduses, tuli Jõgevale tooma muusikalist külakosti. Akadeemilise meeskoori eesti helitööde õhtu siin 29. novembril tõendas veel kord, et hääd muusikalised ettekanded maalgi leiavad hindamist ja tekitavad palju suuremat elevust kui linnades.

Kahjuks sattus kontsert ajale, kus paar päeva varemalt oli Draamastuudio külaskäiguetendus. Päälegi kontserdiga samal kellaajal peeti koolimajas lõikusepidu, millega olid seotud ka kohalikud koorid. Seepärast polnud kontserdist osavõtt nii elav, kui seda muidu oleks võind oodata, sest puudus kontserdilt isegi neid, kes eelmüügil pileti olid lunastand.

Akadeemiline Meeskoor L. Neuman'i juhatusel esines Jõgeval sama kontserdiga, millega eelmisel pühapäeval Tartus. Ainult soololauljana esines prl. L. Katzin ja puudusid R. Päts'u klaveripalad.

Kontserdi väga vaheldusrikas ja huvitav eeskava sisaldas esimeses osas X üldlaulupeo laule, alates A. Lätte „Kuldrannakesega", mis juba algusest pääle viis publiku ilutsevasse meeleollu.

Tugevasti isikupärase tõlgitsusega ettekanded ei lasknud sel meeleolul langeda hiljemgi, kontserdi teises osas, mis koosnes ainult uusimaist, veel vähe kuuldud helitöist M. Saar'elt, R. Päts'ult, T. Vettik'ult ja E. Võrgult. Võib-olla jäänuks ehk kontserdi viimane osa siin esmakordselt kuuldud paladega raskemini nauditavaks, ei aidanuks seda tasakaalustada soololaulud, mis kontserdi esimeses osas vastuoksa koorilauludele olid vähem kuuldud Aavik'u, Lätte ja Saar'e tööd, teises osas aga üldtuntud meeleolurikkad rahvalaulud, — kantud ette L. Katzin'i poolt meeldivalt ja lihtsa südamlikkusega.

Tundeküllane, peensusteni viimistletud ettekanne andis tunnistust koori innukast tööst. Säetud hääled aga võimaldasid ka häädelt kooridelt nii harva kuuldud elamusrikka tõlgitsuse, mis ka vanad „kulund" laulud tõi kuuldavale värskeina ja elavaina, avastades neis kuulajale seni märkamatuid meeleolusid.

See naudinguküllane õhtu andis jõgevlastele veel kauaks ajaks elavat mõttevahetust. Neist harutlusist selgus veel kord eeskava õnnestund mitmekülgne koostis. Laule, mis ühtedele üldse ei meeldind, kriipsutasid teised alla kui parimaid kogu eeskavas. Seesugusena nähtavasti pakkus kontsert kõigile nauditavat. Ei puudund lisapalana ka M. Saar'e lõbusatujuline „Tihase laul".

Üksmeelse tunnustuse said aga Lätte „Pilvedele", M. Saar'e „Ainult pääle varju" ja E. Võrgu „Kalevipoeg", mille kordamist sooviti, kuid mida koor siiski ei korrand nähtavasti ajapuudusel, sest vaevalt kontserdi lõppedes rutati rongile, et anda samal õhtul veel teine kontsert Tabiveres. *R. T.*

KURESSAARE. 9. jaan. korraldati Saaremaa ühisgümnaasiumi vilistlaskogu poolt kontsert-ball. Esinesid keelpillide-kvartett, tenor L. Jürgenson, sopran Salme Krull, klaveril E. Hasselblatt, viiulil oma leiutatud „pedafooni" saatel L. Tuulik, harmooniumi- ja klaveripaladega J. Aavik ja O. Mälk ja salongorkester V. Vezeskievsky' juhatusel.

24. jaan. esines Kuressaare kirikus vesperil Anseküla kirikukoor õp. Greinert'i juhatusel. Vesperil kaastegevad olid L. Tuulik (viiul) ja J. Aavik (orel).

30. dets. 1931. a. peeti Kuressaare Eesti Seltsi ruumides Saaremaa eelolevast laulupeost osavõtvate koori-

juhtide koosolek. Peeti nõu laulupeo korraldamisse puutuvais küsimusis, demonstreeriti laulupeo kavas olevaid laule K. E. S. segakoori poolt. Pääle muu L. Jürgenson andis koorijuhtidele juhatusi häälesäädes.

PALAMUSE. 24. jaanuaril oli siin Roela Rahvaraamatukogu Seltsi külaskäiguetendus. Kandvamaks numbriks oli M. Hermann'i laululugu „Kalev ja Linda". Kooris, mille moodustasid Roela ja Nõva koorid, oli 80 lauljat. Linda osa — sopran — laulis prl. *E. Annus*, Kalevi osa — bariton — hr. *K. Põlde* (Vanemuisest) ja klaveril saatis *dr. Kohler*. Juhatas Roela vallasekretär hr. *A. Rosenberg*.

Juhataja oli teind tänuväärse töö, tulles külaskäiguetendusele säärase palaga, mida siin harva saab kuulda. Töö oli korralikult tehtud, nii et kogu ettekanne, mis kestis umbes 1 tund, läks täiesti hoogsasti ja hästi läbi. Kooris andis tunda mõnes kohas passide sügavusetus, sest peagu kogu koor koosneb noorist lauljaist ega ole neid sügavaid passihääli neis nooris niivõrd, kui oleks mõnes kohas tahtnud kuulda. Kuid sellele vaatamata oli koor häälte suhtes täiesti tasakaalus ja ettekanne hästi kätte õpitud.

Härra Põlde kui tuntud laulja esitas oma osa võimsasti ja haaravalt, teenides tublisti kiitust. Prl. Annus, kes on kohalik koorilaulja, kuid natuke õppind ka kunstlaulu, tuli samuti oma osaga hästi toime, sest nõudmised tema suhtes ei saa olla samad, mis vilund laulja puhul.

Ettekande lõpul avaldati rohkesti kiitust, nii et lõppkoori osa tuli korrata.

Pääle-selle oli veel kavas kaks ühevaatuslikku näidendit õp. A. Arold'i juhatusel.

PÕLTSAMAA. Mõne aasta eest asutati Põltsamaal dr. K. A. Hermann'i mälestuse jäädvustamise komitee. Dr. K. A. Hermann on pärit Põltsamaa lähedalt ning on pühendand osa oma tööst Põltsamaale. Komiteel on korjatud Hermann'i mälestuse jäädvustamiseks kr. 1.300.— raha, millise summaga on nüüd otsustatud asuda rajama Põltsamaale Hermann'i-nimelist puiestikku. Puiestiku planeerimiskavandi on valmistand Pärnu linnaaednik. Puiestiku keskele on kavatsus püstitada Hermann'i mälestussammas.

Põltsamaa Meestelaulu Selts on asund endale ulualuse soetamisele. Selleks on otsustatud üürida endised Põltsamaa Majaomanike Panga ruumid, kuhu kaasüürnikuks tuleb kohalik kaitseliit. Soodsate ruumide soetamisega loodetakse hakata intensiivsele ja viljakale tööle.

ROELA. Roela Rahvaraamatukogu Seltsi poolt korraldati 6. jaan. Pala seltsimajas suurejooneline piduõhtu, millel kanti ette M. Hermann'i laululugu „Kalev ja Linda" Roela, Kodavere, Kokora ja Nõva segakooride poolt, kokku 130 lauljaga, A. Rosenberg'i juhatusel. Linda osa laulis pr. *B. Altman*, Kalevi osa *E. Kruuda*, klaveril saatis L. Altman. Rahvast peol oli erakordselt rohkesti.

Sama ettekanne korrati 24. jaan. Palamuse seltsimajas, seekord Roela ja Nõva segakooride poolt *A. Rosenberg'i* juhatusel. Linda osa laulis E. Annus, Kalevi osa K. Põlde ja klaveril saatis M. Kohler.

TARTU. Lauljate Liidu Tartumaa osakonna juhatus pidas pühapäeval, 10. jaan., koosoleku, mil jaotati ametid järgmiselt: esimees A. Kiiss, abi J. Reisenbuk, laekur E. Õunapuu, sekretär R. Ritsing ja varahoidja L. Spirke. Otsustati korraldada Tartu ja ümbruskonna kooride kontsert eeloleval suvel ja sügisel muusikajuhtide ja lauluõpetajate kahenädalased kursused.

Hilisemal koosolekul juhatus on otsustand korraldada märtsikuu lõpul Tartus muusikanäituse, mil oleks pandud välja kõikvõimalik eesti muusika arengusse puutuv.

Samal koosolekul jaotati Tartumaa laulu- ja pasunakooride järele 13 rajooniks, et oleks kergem korraldada organiseerimistööd. Igale rajoonile valiti vanem.

Pääle-selle otsustati kirjastada koorijuhi käsiraamat, mille toimetajaks valiti R. Ritsing.

VILJANDI. Ühtaegu Viljandis 7. veebr. peetava X üldlaulupeo eelprooviga, mida juhatas üldjuht V. Nerep, peeti ka Lauljate Liidu Viljandimaa osakonna pääkoosolek, mis jääb viimaseks enne Lauljate Liidu volikogu kokkutulekut.

31. jaan. esines „Koidu" saalis iseseisva kontserdiga mezzo-sopran M. Lang. Klaveril saatis A. Kõrb.

Mitmesugust

Eesti helitööde kontsert Prahas

korraldatakse 24. veebruaril vastutasuna „Muusikalehe“ poolt möödund aastal korraldatud Čehhoslovakkia erinumbrile ja Čehhoslovakkia helitööde õhtule Tallinna ringhäälingus. Kontserdi kava on koostatud Kapi, Tobias'e, Aavik'u, Eller'i, Vedro' ja Kull'i helitöist ja koorietekandeist heliplaatidelt.

Loeng eesti muusikast Roomas

Rooma eesti saatkonna kaasabil korraldati 21. jaan. s. a. Roomas Piazza Nicosia saalis loeng eesti muusikast. Loengule illustratsiooniks kanti ette 2 rahvalaulu ja 8 soololaulu kaasaegsete heliloojate loomingust. Rahvast oli rohkesti.

„Boris Godunov“ ringreisul

Tallinna vene ooperiansambl viibib praegu ringreisul *Mussorgski'* ooperi „Boris Godunov'iga“. Ooper on lavastatud A. Pronikov'ilt ning nimiosa laulab A. Arder, kuna Mnišek'i osas esineb H. Einer. Etendusi antakse Rakveres, Narvas, Pärnus, Viljandis, Paides, Tartus, Petseris, Võrus ja Valgas.

Uus helitöö H. Eller'ilt

H. Eller'il valmis hiljuti helitöö keelpillide-orkestrile ja harfile, mis pühendatud kadund prof. P. Ramul'i mälestuseks.

Uus eesti operett

„Veskineid“ on valmimas A. Virkhaus'il. Opereti teksti on kirjutand Agnes Taar. Praegu on käimas läbirääkimised teaatritega opereti lavastamiseks.

Tallinna kooride lähemast tegevuskavast

Tallinna Rahvaülikoolide Seltsi segakoor *T. Vettik'u* juhatusel toob veebruari keskpaigu esiettekandele *J. Sibelius'e* suurema kooriteose *„Snöfrid“*, pääle-selle Lääne-Euroopa rahvuslikust muusikast rea kroaatia helilooja *Josip Slavenski'* säetud balkani rahvalaule.

EMO segakoor prof. *J. Aavik'*uga töötab hoolega *Mart Saar'e* suurema koorikompositsiooni „Hommikulaulu“ kallal, mis üks eeloleva X laulupeo suurnumbreist.

Tallinna koolinoorsoo segakoor V. Nerep'i juhatusel on asund Haydn'i oratooriumi „Aastaaegade“ õppimisele. See kavatsetakse Haydn'i 200. sünnipäeval „Estoonia“ sümf.-orkestri kaastegevusel ette kanda. Koori on täiendatud vilistlasiga.

Pidulik kontsert „Estoonias“ E. v. aastapäeval

E. vabariigi aastapäeval, 24. veebruaril, korraldab „Estoonia“ traditsioonilise piduliku kontserdi, mille eeskava on koostatud algupäraseist heliloomingu uudiseist. Programmi üksikosadest nimetagem katkendeid *Ado Vedro'* äsjavalmind ooperist *„Kaupo“*: 1) 2. pildi avamäng, 2) Ave Maria — meeskoorile, 3) Leili katkendid — prl. E. Maasik'a ettekandel, 4) tertsett — prl. E. Maasik'a, pr. M. Koljo' ja hr. K. Ots'a kaastegevusel, 5) Kaupo aaria — hr. A. Arder'ilt, 6) Ursula aaria — prl. T. Kroon'ilt, 7) Ursula ja Kaupo duett — prl. T. Kroon'ilt ja hr. A. Arder'ilt, 8) Lembitu aaria — hr. K. Ots'alt ja 9) sümfooniline pilt „Lahing“ orkestrilt. Nooremaist heliloojaist on sel kontserdil esitatud *E. Kapp* oma uue sümfoonilise pildiga *„Tasuja“* ja debütandina *J. Hiiob* oma värske kantaadiga segakoorile ja orkestrile „Jesaja kuulutamine“. Nii tohiks see kontsert muusikasõpradele pakkuda õige rohket huvi.

1931. a. koorilaulu-toodangu hindamine

Kadund helilooja ja kauaaegse Lauljate Liidu esimehe mälestuse jäädvustamiseks Lauljate Liit asutas Türnpunimelise koorilaulu-kapitali, mille protsentidest iga aasta antakse auhind aasta jooksul valmind parima koorilaulu eest.

Praegu on selles mõttes käsil 1931. a. eesti koorilaulu toodangu hindamine kapitali valitsuse moodustatud hindamiskomisjoni poolt, millesse kuuluvad prof. A. Kapp, C. Kreek ja M. Lüdig.

Komisjonil tuleb hindamiseks vaadata läbi 1931. a. trükitud laule 17 ja käsikirjas hindamisele saadetud 19 laulu, kokku 36 laulu.

Hinnatavast 36 laulust komisjon kõigepäält valib välja 10 parimat, nende laulude nimetused ja autori- või varjunimed tehakse teatavaks „Muu-

sikalehes". Hiljem siis neist kümnest laulust valitakse välja parim, mille autor omandab Türnpu-nimelise auhinna.

Lauljate Liidu põhikirja uuendamine käsil

Lauljate Liidu praegune põhikiri, mis koostatud kümnekonnà aasta eest, on aja-jooksul mitmeti liidu arenevast organisatsioonist jäänd maha ja osutund tegelikule tööle mittevastavaks. Liidu organisatsioon on lühikese aja jooksul arenend õige suureks ja laialdaseks, n.-ö. põhikirjast kasvand üle, seepärast paratamatult kerkis üles põhikirja uuendamise tarve.

Uue põhikirja esialgne kava on juba välja töötatud, praegu on see kava kaalumisel liidu juhatuses. Ka mitmed liidu osakonnad on põhikirjas muudatuste tegemise võtnud oma koosolekute päevakorda.

Kuna uue põhikirja üksikasjaline läbivaatamine ja paljude sellega ühenduses üleskerkivate põhimõttelise tähtsusega küsimuste lahendamine nõuab liidu juhatuselt rohkesti tööd ja aega, siis arvatavasti seetõttu viibib ka liidu volikogu kokkukutsumine, mis esialgu oli kavatsetud korraldada juba veebruaris.

Planeerimistööd Laulupeoplatsil

Järk-järgult muutub Laulupeoplats kultuursemaks ja kaunimaks. Lisaks läind aastal sooritatud puude istutamisele tänavu sügisel viis Lauljate Liit läbi Laulupeoplatsil suurema planeerimistöö, mis toimus arhit. A. Tauk'i ilustamis- ja korraldamisplaanide alusel.

Planeerimistööd toimusid hädaabitööde korras töötatöölistega ja kestsid 10.—29. novembrini, mille aja kestes platsil töötas igapäev kuni 17 töölist. Kaeveti maha vähemaid kühmi, täideti auke ja madalaid kohti, rajati kõnniteed ja alleed platsi äärtele kui ka keskele. Lammutati Lasnamäe veerul asuv paasaed, et anda ruumi sinna istutada kavatsetavale kuusehekile. Ehitati platsi Narva maantee poolsele servale trenaaž, et sääl maapind muutuks kuivaks. Üldse oli kulusid kr. 560.—, millest poole moodustas teedeministeeriumist avalike tööde arvelt saadud krediit.

Kahjuks katkestati tööd külma tõttu enne nende lõpule jõudmist. Nii jäi teostamata alleede sillutamine, ka osaliselt kühmade tasandamine. Kuid siiski on astutud tubli samm edasi Laulupeoplatsi kaunistamises, mida jõudumööda püütakse jätkata edaspidigi.

E. L. L. Tartumaa osakonna ühendkooride vaimulik kontsert

E. L. L. Tartumaa osakonna uus juhatus on otsustand pidada Tartu ühendkooride vaimuliku kontserdi 6. märtsil s. a. Tartu Peetri kirikus. Ühendkooride kavva on valitud järgmised laulud: 1. „Sull', sull', Jehoova"; 2. „Pühapäeva hommik" — Hannikainen; 3. „Püha" — Schubert; 4. „Palve" — Beethoven; 5. „Jehoova mu karjane" — J. Kappel; 6. „Halleluuja" — Mikkola; 7. „Lohutus" — Händel; 8. „Troostilaul" — K. A. Hermann; 9. „Õhturahu" — Tamverk; 10. „Tänupalve" — Kremser.

Pääle ühendkoori esineksid kontserdil veel laulusolist ja orelisolist.

Uusi pasunakoori palu

kannab ette raadios Tallinna Kalevi maleva orkester hr. Haberman'i juhatusel 23. veebr. öösel vabariigi aastapäeva puhul. Kavas E. Tamm'e avamäng „Kalev ja Linda", E. Aav'a muusikaline pilt ooperist „Vikerlased" (IV pildi eelmäng ja Juta ariooso), millised kaks pala on võetud X üldlaulupeo pasunakooride kavva. Pääle selle uudisteoseina J. Niksman'i fantaasia „Tule koju", J. Aavik'u „Küla-stseen", E. Liinev'i „Põhjamaa helid" ja „Rahvatants"; kaks viimast autori juhatusel.

Saaremaal tuleb laulupidu

Kuresaares vast asutatud Lauljate Liidu Saaremaa osakond korraldab tuleval suvel Saaremaa laulupeo, mille kava Lauljate Liidu juhatus hiljuti kinnitas.

Oodatavaid kontserte „Estoonia" kontsertsaalis

10. veebr. — klaverikunstniku *Turczinsky'* kontsert.

12. veebr. — viiulikunstniku *H. Marteau'* kontsert.

13. veebr. — Tallinna Rahvaülikoolide Seltsi segakoori kontsert; juhatab *T. Vettik.*

14. veebr. — Tallinna vene meeskoori kontsert; juhatab *Stepanov.*

21. veebr. — Tallinna Töölismuusika Ühingu kontsert.

22. veebr. — klaverikunstniku *Valentine Riives'i* kontsert.

24. veebr. — rahvakontsert *prof. J. Aavik'u* juhatusel.

26. veebr. — tenori *Tenno Vironi'* kontsert.

27. veebr. — Tartu Meestelaulu Seltsi meeskoori kontsert *E. Tubin'a* juhatusel.

28. veebr. — sümfooniakontsert *Berdjajev'i* juhatusel.

11. märtsil — Tartu üliõpilaskonna segakoori kontsert *A. Karafin'i* juhat.

19. märtsil — Tallinna Meestelaulu Seltsi meeskoori kontsert prof. *A. Topman'i* juhatusel.

20. märtsil — rahvakontsert *R. Kull'i* juhatusel.

25. märtsil — Tallinna Jaani kirikus Jaani Oratooriumi segakoori ettekandes E. Võrgu juhatusel *Graun'i* oratoorium „Jeesuse surm". Kaastegevad pääle segakoori H. Sallun (sopran), H. Betlem (mezzo-sopran), J. Eier (alt), V. Posiman (tenor), A. Tammerik (bariton), keelpillide-orkester ja orel.

29. märtsil — Haydn'i 200-da sünnipäeva puhul sümfoonia-kontsert.

Muusikalisi võistlusi

5-dast kuni 19-da juunini 1932 korraldatakse Viinis *rahvusvaheline võistlus lauljaile ja viiuldajaile,* mis peab noortele artistidele võimalust pakkuma end esitada laiemale publikule. Auhinna määrajaks on jury, mis koosneb 14 riigi muusikaautoriteetidest ja kelle esimeheks on Viini ooperi direktor. Võistluse laureaadid saavad 20.000 austria šillingut Viini linna poolt ja diplomid. Kandidaatide valik konkursist osavõtjaile toimub eksamikomisjoni poolt, millesse kuuluvad muusikaõpetajad, orkestrijuhid ja Viini muusikaakadeemia professorid. Osa võtta soovijad võivad järelepärimistega pöörduda — Wiener Festausschuss. Wien. VII Messepalast.

6. märtsil s. a. avatakse Varssavis *Chopin'i-nimeline 11-nes rahvusvaheline võistlus.* Osavõtt on võimaldatud kõigile pianistidele, vähemasti 29 aasta vanuseile, kes võivad esitada konservatooriumi või mõne analoogilise muusikalise õppeasutise diplomi. Auhindadeks on: 1) Poola vabariigi presidendilt 5.000 zlotti; 2) haridusministrilt 3.000 zlotti; 3) Varssavi muusika-seltsilt 2.000 zlotti. Jury koosneb poola pianistidest, kelle hulgas on Artur Rubinstein. Ettekantavad helindid kuuluvad vaid Chopin'i loomingusse: 1 kontsert, 1 sonaat, 1 neljast ballaadist, 1 scherzo, 2 etüüdi, 1 nocturne, 2 mazurkat, 1 polonees.

H. Litolff'i kirjastusäri Braunšveigis korraldab *võistluse moodsa, kaasaegse muusika hankimiseks.* Üleskutses juhitakse tähelepanu, et muusikaharrastajais kodudes on viimasel ajal märgata võõrdumist n.-n. kaasaegsest muusikast ja et korraldatud võistlus tahab jälle luua usaldusvahekorra helilooja ja publiku vahel. Küsimusse tuleksid helindid väiksemais muusikavormides. Auhindu on määratud 6, kokku 2.500 saksa riigimarga suuruses.

Partituuri tippimise masin

Möödund „Muusikalehe" n:ris toodud teate täienduseks olgu mainitud, et G. Runstatler'i poolt leiutatud noodikirjutamise masin on konstruitud tavalise kirjutusmasina põhimõttel. See omab suurendatud võlli ja iga noditüübi vajutusel ta märgib ka murdosa noodijoonestikust. Vastava surutise abil on võimalik ka noodijoonestikku üksi tippida. Võll seisab paigal kuni noot ühes kõigi tema juurde kuuluvate märkidega on lõplikult valmis tipitud. Masin on patenteeritud ja vabrikuvalmis. Sõrmistik vastab normaalsele kirjutusmasinale. Temas on 30 sõrmist ja 2 muudet, aga kokku 90 löögivõimalust. Sellest on 22 nooti, ülejäänd märgid. Masinal võib korraga tippida 6—8 eks. ja valmistada 15.000 koopiat — kas harilikul või fototehnilisel teel, mis veelgi kõrgendab masina kasutamisvõimet. Pole midagi — alates lihtsaimast klaveripalast kuni komplitseeritud kammermuusika-, koori- või orkestripartituurini — mis end masinal ei laseks kirjutada. Seejuures ei jäta noodipilt täpsuselt trükitud partituuriga võrreldes midagi soovida.

Orel klaveri ühendusega

Dresdeni lähedal on konstruitud uus orel, mille tähelepanuväärsuseks on rida täitsa uusi muusikalisi käsit-

lusvõimalusi. Muu-seas temasse on ehitatud klaver, mille sõrmistik on oreli neljandaks manuaaliks. Seda klaverit on võimalik oreliga ühendada (mitte aga ümberpöördult). Pääleselle on huvitavaiks registreiks „kellamäng“ ja „*vox humana*“ (inimhääl), mis erilise hoolega välja töötatud. Klaver üllatab suure, täiusliku ja sooja tooniga, mille ta märkamatult orelilt üle võtab ja edasi annab.

Komponeerimise masin

Nagu „Nürnberger Zeitung“ teatab, on täitund kauaaegne soovide unistus ja on leiutatud komponeerimise masin. Kuid imestusväärseim selle suure saavutise juures on tõsiasi, et selle on leiutand täiesti pime inimene. Carl Heinz on ta nimi. Tõuke selle huvitava masina leiutiseks sai ta oma nägemisvõimetusest, mis ei luband tal noote kirjutada, ning kümne-aastase otsimise, loomise ja kobamise järele olid tulemused käes. Aparaadi käsitlus on mänglevalt lihtne — meloodiaid on võimalik sellega aegaviitmatult noteerida. Erilist tähelepanu käsitlusel pälvib see, et mängijal üldse pole tarvis nooti tunda. Aparaat ja klaviatuur on seotud ringvooluga. Kui klaveril, harmooniumil või orelil üht sõrmist vajutada, siis vabaneb aparaadis automaatselt noodile vastav märk ja noteerib end jooksvale paelale kinnitatud noodirullile. Masin märgib iga noodi kõikvõimalikus kiiruses. Lineeritud noodileht võrdub normaalse noodisüsteemi printsiibile. Kõrvalmeloodia viiulivõtmes ja täieliku saate passivõtmes võib komponeerimismasina abil raskusteta üles märkida.

Dopeltklaver

„Die Musik'is“ kirjutab Willi Reich Viinist, et keegi *Emanuel Moor* on leiutand uue klaveritüübi, n.-n. dopeltklaveri, mida juba on hakatud valmistama Euroopa kuulsaimais klaverivabrikuis, nii Bechstein'i, Pleyel'i ja Bösendorfer'i juures. Uus klaveritüüp pakub moodsale pianistikale haruldaselt laialdasi võimalusi: tema abil saavutatakse vaevata oktaave ja akkordivõtteid kõige laiemas ulatuses. Uus instrument on kõlailult täiuslikum seniseist. Aga ta tähtsaimaks paremuseks on see, et mängutehniliselt kerguselt ta võimaldab märksa intensiivsema süvenemise puhtmuusikalisisse ülesandeisse. Napima jõukulutusega võimaldub kontsertrepertuaari täiendamine ja seega ka senise ühekülgse puhtvirtuoosliku eeskava laienemine. Täitsa aimamata võimalusi avaneb partituuri mängus ja transkriptsiooni tehnikas, sest juba keskmiste võimetega mängija võib üksi sooritada kahekordseid oktaave ja komplitseeritumaid neljakäelisi ümbertöötusi. Kuid see on vaid osa selle uue klaveri poolt pakutavaist võimalusist, üllatavamad võimalused avanevad alles siis, kui heliloojad seda dopeltklaverit oma loomingu väljendusvahendina hakkavad kasutama.

Tehniliselt uue klaveri kohta olgu tähendatud, et temas klaviatuur on jäetud samaks nagu nüüdselgi, kuid täiendatud veel teise sarnasega, mis asetseb esimese pääl, olles sellega ühenduses ja võimaldades erilise pedaali abil kergeima vaevaga igasugu oktaavikõvendusi. Klaveri mehhanism on jäänd endiseks, kui mitte arvestada mõningaid vähemaid täiendusi. Et võimaldada ka ära kasutada tavalisi klavereid kergemaks mängutehnikaks, siis on L. Deutsch leiutand abiosa, mida on võimalik liita harilikule klaverile eriliste raskusteta ja kuludeta.

Kõlatugev viiul

„Prager Presse“ teatab, et keegi Vladimir Rigana Praha lähedusest on patenteerind huvitava aparaadi, mis enneolematult suurendab viiuli või ükskõik millise keelpilli kõlatugevust. See võimaldab ehitada viiuleid ja teisi sarnaseid keelpille isegi ilma kõlakastita. See revolutsiooni tekitada võiv aparaat koosneb kõigepäält vastavale keelpillile võrdsest metalltraatide arvust, mis kinnitatud instrumendi keelte külge ning säält väikese kepikese kaudu ühinevad raadiovaljuhäältaja koonus-lehtrile sarnlevas resonaatoris. V. Rigana' aparaat ei kõvenda mitte ainult keelpilli kõlatugevust, vaid parandab ka ta tämbrit (kõlavärvi). See aparatuur on nii konstruitud, et ta on kergestikinnitatav igale viiulile või kontrabassile, samuti säält lahtivõetav.

Teiteid tuntumaist dirigentidest

W. Furtwängler'ile tehti suurema itaalia kontsertbüroo esimehe Commendatore Possibli' poolt ettepanek külaskäiku-kontsertide andmiseks Ber-

liini Filharmooniaga Itaalias käesoleva aasta alul. W. Furtwängler on ettepaneku võtnud vastu 10—12 kontserdiks. Käesoleva kuu lõpul juhatab W. F. Belgias, Hollandis ja Inglismaal.

S. Koussevitzki juhatab ikka Bostoni sümfoonia-orkestrit, kus ta erilise innuga harrastab moodsat muusikat.

Bruno Walter on kutsutud külaskäigukontsertideks New-Yorgi Filharmoonia juurde.

F. Weingartner jätkab oma hästikorraldatud kontserttegevust ikka Baaselis, mitte unustades ka välismaid.

N. Malko on viimasel ajal saavutand erilist edu oma kontsertidega Saksa- ja Šotimaal ning Čehhoslovakkias.

Issay Dobroven on kutsutud jälle juhatama San-Francisco sümfoonia-orkestrit.

Pierre Monteaux' hiljutine suur kontsertturnee Pariisi sümfoonia-orkestriga Saksamaal ja Brüsselis sai hiilgava edu osaliseks. Eeskava sisaldas vaid prantsuse muusikat.

Sir Thomas Beecham, dr. Boult ja *Henry Wood* oskavad hästi mitmekesistada oma kontserte *Londonis*.

Ka *Ernest Ansermet'* harrastused *Pariisis* on väga tähelepanuväärsed.

Heinz Unger saavutas edu Peterburgis ja Moskvas.

Arturo Toscanini' laialdane tegevuspõld on nüüd, pääle itaalia intsidenti, *Ameerikas*.

L. Stokovski ja *O. Gabrilovič* jagavad sõbralikult oma väga mitmekesist kontserttegevust *Filadelfias*.

W. Mengelberg tegutseb enamasti Amsterdamis, aga ka külastusretked kõikjale välismaile on ta juures väga sagedased, kuna ta kuulub parimate nüüdisaja dirižentide esirinda.

Lauluvara Haydn'i-Goethe'-aastaks

Just õigeks ajaks — Haydn'i-Goethe'-aastaks 1932 — ilmus Karl Hochstein'i (Heidelberg) kirjastusel kaks teost ja nimelt *„Laulud Joseph Haydn'ilt J. W. Goethe' sõnadel“*. Selle ainukese omalaadse lauludereastiku, mis seob mõlemat vanameistrit, Goethe't ja Haydn'i, üks väljaanne on mõeldud meeskooridele prof. Viktor Keldorfer'i säädeldusel väljaandel, kuna teine väljaanne — Otto Hellmann'i säädeldusel — on määratud koolidele. Haydn'i-Goethe'-pidustuste ettevalmistusiks osutuvad need mõlemad noodiväljaanded koolidele ja ühinguile väärtuslikuks toeks.

Kolm poola komponisti

Feliks Novoviejski, sündind aastal 1877, oratoorium „Quo vadis'e“ ja ooperi „Balti legend“ autor, esildab uvertüüri sellest ooperist, orkestripala, mis omab kirjud värvid ja on kirjutatud kindla, tugeva käega. Muusikaline õlitrükk, sageli liigse õliga, ent õli teeb aga ka nõtkuvamaks. Kuna tegevus ses uvertüüris keerleb muinasloolise nähu ümber, siis on käepärast harfiarpeggiod ja sooloviiulid nagu meie isadel (mitte vanaisadel!) tegemas muusikalist „stimmungit“. Me nimetame seda „mädaks võluks“, ta kestab aga vaid paar takti. Novoviejski komponeerib muide mitte magusavõidult, pigem tugevaks võib nimetada ta muusikalist pintslitõmmet. Poola komponist, kes auga liitub teistega, ka konservatiivsetega.

Mieczyslav Karlovicz, 1876—1909, on kinkind sümfoonia-orkestrile hulga elujõulisi teoseid. Tema on elegantne, laulurikas helikunstnik, täis muusasid, ja tema viis teha muusikat täidab alati rõõmuga. Harmoonikameister on Karlovicz, südame, kämbla ja suu võtab ta täis, aga kuis see pääseb väljendusele nii kenal, nõtkel viisil, see on suurepärane. Sammutakse kindlalt ja mõistlikult vanul radadel.

Vitold Maliszevski, sündind 1873. aastal, annab oma op. 21, IV sümfoonias D-duur tunda, et ta tahtis kirjutada poola „1812“. Čaikovski on käralt temast ilmkahtlemata üle. Maliszevski kompositsiooni stiil, mõjutatud tugevasti Wagner'ist, on väga puhas ja selge. Vene mõjutusi (Rimski-Korsakov) võib seletada komponisti tegevuse ja tolleaegse elupaigaga Odessas. Rahvuslikkus (ja rahvuslik pidi see kompositsioon saama) ilmneb alles viimases lauses, mis hiilgavalt viib läbi masuur-väljatöötuse ja pakub poola rahvushümnile ruumika orkestreeringu.

Gerhard Krause.

Teateid uusimaist heliteoseist

Noore vene helilooja *A. Mossolov'i* masinmuusika *„Rauavalang“*, mis Pariisis sai suure menu osaliseks, on võe-

tud paljude dirigentide poolt kontserteeskavadesse.

Teistest sümfoonilistest teostest on viimasel ajal saand hää edu osaliseks ameeriklaste *Emerson Whithorn'i* „*Fata morgana*“ ja *Roger Sessions'i* „*Symphonie*“. Palju mängitakse ka ungarlase *Z. Kodály'* „*Suvööd*“, aga *B. Bartók'i* „*Tantsusüüt*“, mille eluiga ulatub juba aastaisse, püsib ikka kestvama eduga sümf.-kontsertide eeskavades.

Prahas oli esiettekandel *Miroslav Ponc'i* veerandtooni-sümfoonia „*Elemäng Oresteiale*“ *O. Jeremias'e* juhatusel.

Jos. Haas'i rahvaoratoorium „*Püha Elisabet*“ oli esiettekandel Kasselis.

Möödundaasta tähtsamaist ooperiesietendusist oleks mainida *I. Pizetti'* „Fra Cherardo“ (Hamburgis), *A. Haba'* veerandtooni-ooper „Ema“ (Münchenis) ja *Malipiero'* „Surma komöödia“ (Münchenis). Saksa helilooja. *W. Jacobi* töötab raadio-ooperi kallal. Vene helitloojal *Šaporin'il* on käsil kaks ooperit M. Gorki' tekstile. Üks neist kannab nime „Enamlased“.

LÕBUSAID LUGUSID

Ühel lauljannal, kes rohkem „seltskonnadaam“ kui kunstnik, oli omadus forsseerida eriti kõrgeid toone, — nii et need enamasti läksid veerandtooni võrra kõrgemaks. Kord kontserdil, kui lauljanna laulis parajasti Schubert'i „Kõikvõimsat“ ja jõudis kohani: „Suur on Jehoova, mu Jumal“ ning kõrge *B* saali paiskas, sai sellest peaaegu *C*. Sääl hõikas keegi I rea päältkuulajaist küllalt valjusti poodiumile, et seda pidi kuulma saalgi: „No-noh — *nii* suur Jehoova ka ikka ei ole!“

□

Caruso andis väikelinnas kontserti. Kui ta kontsertmaja üles oli otsind ja sisse tahtis astuda, nõudis talt hiiglane-uksehoidja pääsetähte. „Olen Caruso; laulan siin täna,“ seletas kuulus kunstnik. „Noo, teie mind enam ninapidi ei vea,“ urises hiiglane: täna on siin käind juba kolm Carusot, aitab sellest.“ Ei aidand muu, kui Caruso pidi ostma pileti.

□

Beethoven astub kord restorani, et einetada. Korduvalt asjatult kelnerit kutsund, võtab ta taskust oma noodivihu ja hakkab sinna noteerima. Viimaks ilmub kelner, küsib, mis härra soovib, ent nüüd meister ei kuule. Kelner, kes teda tunneb, eemaldub, et hiljem uuesti tulla. Beethoven laskub ikka sügavamale töhe. Äkki ta ärkab ja koputab energiliselt: „Maksa!“ Ent siis ehmub, kui kuuleb kelnerilt: „Ta pole ju veel midagi tellind.“

PASUNAKOORIDELE

ilmus trükist

„Eesti laulud I“,

milles R. Kull'i säädes on laulud:

1) „ISAMAA ILU HOIELDES“,
2) „KAUNIMAD LAULUD“ ja
3) „KUNGLA RAHVAS“.

Hind 2 kr. 50 senti, E. L. L. Pasunakooride Sektsiooni liikmeile 1 k. 50 senti.

Müügil Lauljate Liidu büroos, Tallinn, Lai 12

Helikunstnike aadresse

Tallinn:

Aavik, Juhan, prof., Liivalaia 25—3.
Abbati, Armando, degli, S. Tartu mnt. 43—13.
Einer, Helmi, ooperi- ja kontserdilaulja, Estoonia teaatrimaja k. 8.
Franz, Erica, pianist, Kopli tn. 26—3.
Heinrichs, S., konservat. van. klaveriõpet., Süda tn. 8—9.
Hellat-Lemba, L., konserv. lauluõpetaja, ooperilaulja, Söörensi 5—15.
Hermann, Otto, helilooja, Pikkjalg 6—5.

PÄÄ- JA VASTUTAV TOIMETAJA
RIHO PÄTS

VÄLJAANDJA
EESTI LAULJATE LIIT

TOIMETUS: *LEENART NEUMAN*, *RIHO PÄTS*, *TUUDUR VETTIK*

TALLINN, LAI 12, TELEFON 431-82

Kirjast. o.-ü. „Täht“ trükikoda, V. Pärnu mnt. 31. 1932

Jentson, Amanda, konservat. van. õpetaja, Pühavaimu tn. 15—8.
Jürgenson, Johannes, helikunstnik, Ahju tn. 6—4.
Kapp-Rukteschell, muusikakool, Harju tn. 17—3.
Laan, Herbert, viiulikunstnik, S. Kompassi 11—5.
Lemba, Th., prof., pianist, Koidula tn. 10—2, telef. 300-82.
Lipand, Ella, kunstlaulja, häälesäädja, Poska tn. 21—1.
Mohrfeldt-Viitol, H., konservat. van. klaveriõp., V. Tartu mnt. 12—11.
Murrik-Polonsky, Niina, klaveristuudio, Lühikejalg 6—5, tel. 449-58.
Nasimov, G., lauluõpetajanna, Imanta tn. 15—2.
Nerep, Verner, Jannseni tn. 7—10.
Normann-Raudkats, Eva, konservat. van. klaveriõp., S. Pärnu m. 35—10.
Papmehl, Alfred, konservat. van. viiuliõp., Süda tn. 9—2.
Päts, Magda, kontserdilaulja, lauluõpetaja, Raua tn. 33—15.
Riives, Valentine, Tehnika tän. 16-f—1.
Tamm, Aino, Tallinna konservat. lauluõpetaja, Tina 23—20. Tel. 302-40.
Tenno, Vironi, laulja ja lauluõpetaja, Jakobsoni 4—7, telef. 447-78.
Vaks, Julius, trompetist, konservat. van. õp., Loode tn. 7—8.
Vettik, Tuudur, Tehnika tn. 19—6.
Võrk, Enn, Toompuiestee 4—8.

Tartu:

Neuman, Leenart, lauluõpet. Assistent: *Paula Neuman,* kontserdi- ja oratooriumilaulja, Tähkvere 36.

Pärnu:

Laja, Peeter, muusikaõpetaja, Väike Posti tn. 4.

Rakvere:

Mesiäinen, E., muusikaõpetaja, õp. seminar.

Tallinn:

Neggo, Gerd, tantsu- ja liikumisstuudio, Rahukohtu tän. 4—2.
Olbrei, Rahel, ballettmeister, Tallinn, Kreutzvaldi tn. 17—29.

Jüri Permann

End. S. Rahmaninov'i, J. Paderevski' ja praegune „Estoonia" klaverihäälestaja

Tallinn, Malmi t. 4-6

A. Arder

Tallinna konservatooriumi lauluõpetaja. Ooper, oratoorium, kontsertlaul

Kaupmehe 11-a—8

P. PRESSNIKOFF

Kontsert — saade — tunnid klaver ja orel

Tallinnas ja väljaspool

Tallinn, Pikk 60-8

Kõnet. 12—1 ja 4—6

Hugo Schüts

Viiulikunstnik. Estoonia teaatri kontsertmeister. Viiulitunnid

Rannavärava p. 11-13

Ida Järv

Lõpetanud Tall. konservat. Kontsertsolist. Lauluõpetaja. Kooridele häälesäädmises mitmeaastane praktika. Soovikorral väljasõit väljaspoole

Nõmme, Tähe 38
Kõnet. 5—7

Aug. Kristal'i keelpillide tööstus

Tallinn, Väike Pärnu mnt. 12

Telefon 32-21. Asut. 1889. a.

Tuntud kui kõige vanem ja suurem tööstus Eestis — soovitab oma ladust ainult kõrgeväärtuslikku tööd — kättesaadava hinnaga

Parandused — ruttu ja hästi

Hääd raadio vastuvõttu saate

„URANIA"

anoodpatareisid kasutades

Klaveritööstus K. SAAR

Liivalaia 32 Telefon (20)798

Soovitab otse töökojast pianiinosid,

mis kõlalt ja vastupidavuselt täieliselt võistlevad välismaa kuulsam. firmade omadega

Parimaks tõenduseks — ostud ja soovitused muusika-asjatundjailt

Nüüd müüme

„Muusikalehe“ vanu aastakäike

I (1924), **II** (1925), **V** (1928), **VI** (1929) ja **VII** (1930) **hinnaga 1 kr.**, Lauljate Liidu liikmeile 75 senti. Muusikalehe III (1926) ja IV (1927) aastakäigud on täiesti otsas. II (1925) aastakäike on vaid vähesel arvul

LAULUPEO ALBUM

Hind 50 senti, Lauljate Liidu liikmeile 40 senti

MUUSIKALEHE 1924. a. NOODILISA

Hind 75 senti, Lauljate Liidu liikmeile 50 senti

Kui raha ette saadetakse (võib ka postmarkides), siis nimetatud väljaanded saadetakse posti kaudu kätte; järelmaksuga saatmise korral arvatakse saatekulu väljaannete hinnale juurde

LAULJATE LIIT, TALLINN, LAI 12

KLAVERIHÄÄLESTAJAD

AUGUST PERMANN
Klaverimeister ja -häälestaja
Tallinn, Endla t. 9—7 Telefon 453-26

E. USLALL
Klaveriehitaja, -tehnik ja -häälestaja
Tallinn, Harju t. 36—3 Telefon 443-72

BORIS KAUP
Klaverimeister, -häälestaja, -parandaja ja -poleerija. Tallinn, Heina t. 29. Tel. 443-42

M. KREMM
Klaveri- ja harmooniumi-häälestaja. Tallinn, Katusepapi t. 4 (töökoda). Telef. 310-31

JOAN PEET
Diplom. klaverimeister, -parandaja, akkordhäälestaja. Imanta t. 9—2, telefon (2)12-22

Uudistooteid!

Johann Tamverk

„Võiks otsast alata“ — melodeklamatsioon klaveri saatel. E. Enno' sõnadel. Hind 1 kr. 20 senti.

„Talvine õhtu“ — melodeklamatsioon klaveri saatega. V. Ridala' sõnadel. Hind 80 senti.

„Õhtu rahu“ — soololaul L. Koidula' sõnadel. Hind 50 senti.

Müügil Lauljate Liidu büroos, Lai 12

Saadetakse välja postiteel, kui väljaande hind rahas või postmarkides saadetakse ette

„MUUSIKALEHE“ 1931. A. SISUKORD

Hind 25 senti Saadaval Lauljate Liidu büroos

Kuukiri

„Eesti Kirjandus“

Ilmub iga kuu lõpul. Tegev ja vastutav toimetaja lektor J. V. VESKI. Toimetus: mag. P. Ariste (folkloor), prof. H. KRUUS (ajalugu), prof. A. Saareste (keel), kirjanik F. Tuglas (kirjandus). Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

KUUKIRI „EESTI KIRJANDUS“ on määratud igale eestlasele, kes on huvitatud rahvakultuurilisest edust. Ta pole ajaviitelugemiseks, vaid rikastab lugeja teadmisi.

ARTIKLID on asjatundlikult kirjutatud, seejuures aga kergesti arusaadavad ja käsitlevad tähtsaid küsimusi kirjanduse, keele, rahvaluule, ajaloo, rahvateaduse, muinasteaduse, ühiskonnateaduse, filosoofia, kunstide ja kultuuriarengu aladelt.

ARVUSTISI ilmub igas numbris algupäraste ilukirjanduslike teoste, tõlgete ja teaduslike tööde üle. Neid arvustisi võib lugeja usaldada, sest sihilikud, ühekülgsed või asjatundmatud arvustised ei leia avaldamist.

KAASANDENA ilmub „Eesti raamatute üldnimestik“, mis osutub eriti tähtsaks, sest ta sisaldab täieliku bibliograafilise ülevaate Eestis ilmuvaist raamatuist.

TELLIMISHIND 1932. a. on erakordselt odav ja kõigile kättesaadav: 5 kr. aastas, 2 kr. 50 s. poolaastas, 1 kr. 25 s. veerandaastas; üksiknumber maksab 50 s.

Varemaist aastakäikudest on saadaval järgmised: XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s. XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., XXIV—XXV (1930—1931) hinnaga 6 kr.; nahkköites 2 kr. kallim. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügilt otsas; mõningaid üksiknumbreid on saada hinnaga 50 senti.

„EESTI KIRJANDUSE“ VAREMAD AASTAKÄIGUD on hinnatavad kui väärtusliku ja mitmekesise sisuga mahukad köited, mis millalgi ei vanane, mille väärtus ajaga koguni kasvab ja mille võib omandada odavasti. Seepärast on ka kõik esimesed köited juba müügilt otsas.